

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Virge Nummert

MAAKOHTU VAADE SOTSIAALTÖÖLE PÄRNUMAAL

Lõputöö

Juhendaja: Monika Kumm, PhD

Kaasjuhendaja: Tuuli-Brit Vaga, MA

Pärnu 2023

Soovitan suunata kaitsmisele

(allkirjastatud digitaalselt)

Monika Kumm

(allkirjastatud digitaalselt)

Tuuli-Brit Vaga

Kaitsmisele lubatud

TÜ Pärnu kolledži programmijuht

(allkirjastatud digitaalselt)

Monika Kumm

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

(allkirjastatud digitaalselt)

Virge Nummert

SISUKORD

Töös kasutatavad lühendid	4
Sissejuhatus	5
1. Teoreetiline ülevaade sotsiaaltööst kohtus	8
1.1. Sotsiaaltöö olemus.....	8
1.2. Sotsiaaltöötajat kohtus toetavad näited maailmapraktikast.....	11
1.3. Ülevaade Eesti kohtusüsteemist	12
1.4. Sotsiaaltöötaja maakohtus	15
2. Uuring kohtu vaatest sotsiaaltööle Pärnumaal	22
2.1. Ülevaade Pärnu Maakohtust.....	22
2.2. Uurimisprotsessi kirjeldus.....	23
2.3. Uuringu tulemused	28
2.3.1. Sotsiaaltöötaja kohtumenetluses	28
2.3.2. Kohtu ootused sotsiaaltööle	34
2.3.3. Koostöö kohtuga väljaspool istungeid	41
2.3.4. Sotsiaaltöötaja toetamine kohtusüsteemis.....	44
2.4. Arutelu ja ettepanekud	46
Kokkuvõte	56
Viidatud allikad.....	59
Lisad.....	67
Lisa 1. Dokumendivaatluse küsimused.....	67
Lisa 2. Intervjuu küsimused Pärnu Maakohtu Pärnu kohtumaja kohtunikele	68
Lisa 3 Kohtunike intervjuude vastuste sõnapilv	69
Lisa 4. Intervjuude ja kohtuotsuste kooditabel	70
Lisa 5. Näited kohtuotsuse ja -korralduste eiramisest.....	71
Lisa 6. Laulu „Aasta ema „ tsiteeritud osa	72
Lisa 7. Näited, kuidas reede õhtul pole võimalik sotsiaaltöötajat kätte saada	73
Lisa 8. Kohtunike soovitusel sotsiaaltöötajate kohtutöö parendamiseks	74
Summary	77

TÖÖS KASUTATAVAD LÜHENDID

EÕK –	esialgne õiguskaitse
KLAT –	kinnise lasteasutuse teenus
KOV –	kohalik omavalitsus
KrMS –	kriminaalmenetluse seadustik
LasteKS –	lastekaitseseadus
PKS –	perekonnaseadus
PS –	Eesti Vabariigi põhiseadus
SHS –	sotsiaalhoolekande seadus
SKA –	Sotsiaalkindlustusamet
STAR –	sotsiaalteenuste ja -toetuste andmeregister
TsMS –	tsiviilkohtumenetluse seadustik

SISSEJUHATUS

1995. aastal tehti Saksamaal õigusajalugu, kui kohtuotsusega loodi uus kuriteoliik ja esmakordselt Euroopas mõisteti lastekaitsetöötaja ametialase hooletuse tõttu lapse surmas süüdi (Döring, 2018, lk 1). Pärast seda on seal kord aastas mõistetud sotsiaaltöötaja süüdi (Döring, 2018, lk 66–69) hooletusest tingitud surma või kehavigastuse tekitamise tõttu (Döring, 2018, lk 121). USA-s puudutavad sotsiaaltöötajate vastu algatatud kohtuasjad tavaliselt lisaks hooletusele ka tahtliku seaduse või normatiivi rikkumist, nt hooletuse vara omastamine. Kaasus jõuab kohtusse, kui väidetava rikkumise ajal oli sotsiaaltöötajal kliendi ees seaduslik kohustus ja ta jättis selle täitmata, või kui klient sai vigastada ning sotsiaaltöötaja kohustuste rikkumisel oli otsene seos vigastusega. (Reamer, 2015) Kriminaalõiguslikust vaatenurgast teisel seisukohal ollakse Inglismaal, kus sotsiaaltöötajat saab ametialase hooletuse või ebaõnnestumise eest karistada vaid distsiplinaarkorras (Döring, 2018, lk 153–154).

2020. aastal rahuldas Pärnu maakohus osaliselt Võlaõigusseaduse § 1053 lg 5 alusel kriminaalmenetluse raames kannatanu tsiviilhagi Pärnu Linnavalitsuse vastu ja mõistis kannatanu kasuks välja 67 262 eurot (Tallinna Ringkonnakohus, 2021, lk 2). Kohus leidis, et kohalikule omavalitsusele kui tsiviilkostjast eestkostjale, kellele on kõrgendatud nõudmised lähtuvalt talle seaduses pandud sotsiaalülesannete täitmisest ja üldisest kompetentsist, ei suutnud tõendada, et eestkostjana tegi ta kahju vältimiseks eestkostetava jaoks kõik mõistlikult oodatava. Kohus leidis, et kohustuste täitmine eestkostetava suhtes oli ebapiisav, eestkostetava huve ja abivajadust eirav. (Pärnu Maakohus, 2020, lk 36)

2017. aastal korraldatud küsitluses andsid Eesti kohaliku omavalitsuse (edaspidi KOV) lastekaitse töötajad oma õiguslaste teadmiste rakendamisele kohtus hinnangu „hea“. Teatud teemades, millega igapäevaselt oma töös tegeletakse (nt lapse perest eraldamine), hindasid lastekaitse töötajad oma oskusi kõrgemalt kui samale küsitlusele vastanud advokaadid. (Luhamaa *et al.*, 2019, lk 149) 2019. aastal palusid omavalitsuste

sotsiaaltöötajad Sotsiaalkindlustusametilt (edaspidi SKA) esmajärjekorras õiguslaseid koolitusi (Hanson *et al.*, 2019, lk 21). 2022. aastal koostatud raportis on välja toodud, et lastekaitsjate arvates on üks nende suure töökoormuse põhjustaja kohtudokumentide koostamine, sest neil puudub juriidiline pädevus, mistõttu tunnevad nad kõige enam puudust just lisatoest kohtutega seotud töös, olgu selleks siis tugisüsteem SKA ja kohtu juures või pädev jurist KOVis (Civitta, 2022a, lk 37).

Sotsiaaltöötajate õiguslikku kompetentsi võiks olla lihtne tõsta, kuid seda teemat pole piisavalt laialt uuritud – seni on keskendutud vaid ühele õiguse valdkonnale või probleemile (Лісовець, 2018, lk 6–7). Sellest tulenevalt on töö uurimisprobleemiks sotsiaaltöötaja üldine õiguslane kompetents ja toimetulek kohtusüsteemis. Sotsiaaltöötajad ise hindavad oma juriidiliste teadmiste rakendamise oskust kohtus paremaks, kui praktika näitab.

Töö eesmärk on analüüsida sotsiaaltöötaja toimetulekut kohtusüsteemis ning teha SKA laste heaolu osakonnale ja KOV nõustamistalitusele ettepanekud sotsiaaltöötaja kompetentsi toetamiseks kohtusüsteemis.

Uurimisküsimused:

1. Milline kuvand avaneb Pärnu maakohtu otsustest ja intervjuudest Pärnu kohtumaja kohtunikega sotsiaaltöötaja õigusalasest kompetentsist?
2. Mis mõjutab sotsiaaltöötaja hakkamasaamist kohtusüsteemis?

Töö eesmärgi täitmisele ja uurimisküsimustele vastuste leidmisele aitavad kaasa järgmised uurimisülesanded:

1. anda kirjanduse ja seaduste abil teoreetiline ülevaade kohtusüsteemist ning sotsiaaltöö olemusest ja selle eri aspektidest, sh sotsiaaltööst, mis on seotud kohtuga;
2. kavandada ja läbi viia kvalitatiivsel meetodil uuring sotsiaaltöötajate kuvandist uurides Pärnu Maakohtu kohtuotsuseid;
3. kavandada ja läbi viia kvalitatiivne uuring Pärnu kohtumaja kohtunike seas, et selgitada välja, mis mõjutab sotsiaaltöötaja hakkamasaamist kohtus;
4. analüüsida uurimistulemusi ning teha neist lähtuvalt SKA laste heaolu osakonnale ja KOV nõustamistalitusele ettepanekud, kuidas toetada kohtusüsteemis sotsiaaltöötaja kompetentsi.

Uurimus ei laiene kriminaalhoolduse valdkonnale. Ehkki kriminaalhooldajatena võivad töötada ka sotsiaaltöötajad, ei võimalda töö maht diskuteerida kahe valdkonna sarnasuste üle.

Lõputöö koosneb kahest peatükist. Esimeses osas keskendutakse rollidele ja seadusesätetele, mis võivad viia Eestis sotsiaaltöötaja kohtusse. Samuti antakse lühiülevaade sotsiaaltöö olemusest, Eesti kohtusüsteemist ja sellest, kuidas eri riikides koolitatakse ning toetatakse kohtus käivaid sotsiaaltöötajaid. Töö tegemisel kasutati erinevaid monograafiaid ja teadusartikleid, nii eesti kui ka võõrkeelset erialakirjandust ning õigusakte. Kuna kohtu ülesanne on seaduste tõlgendamine, siis kasutakse töös rohkelt viiteid ka erinevatele õigusaktidele ning nende kommenteeritud väljaannetele. Kirjandusallikate leidmiseks kasutati peamiselt elektroonilisi andmebaase ScienceDirect, EBSCO, Google Scholar ja Riigi Teataja. Pärast lühiülevaadet Pärnumaa kohtutööst, kirjeldatakse töö teises osas uurimisprotsessi, kvalitatiivse uurimismeetodi valikut, valimit, andmekogumis- ja analüüsimeetodit. Seejärel antakse ülevaade uurimistulemustest alateemade kaupa ning tulemusi teooriaga sidudes tehakse järeldused, millest lähtuvalt koostatakse ettepanekud sotsiaaltöötaja kompetentsi toetamiseks kohtusüsteemis.

Eriline tänu Pärnu Maakohtu kohtunikele, kes oma väga tihedas graafikus leidsid aega kogemuste jagamiseks. Need intervjuud olid lõputöö kirjutamisel hindamatu väärtusega. Siirad tänusõnad töö juhendajatele – Monika Kummile ja Tuuli-Brit Vagale – julgustuse ja nõuannete eest sellel teekonnal. Lõpetuseks soovib autor tänada oma perekonda ning tööandjat toetuse ja mõistmise eest.

1. TEOREETILINE ÜLEVAADE SOTSIAALTÖÖST

KOHTUS

1.1. Sotsiaaltöö olemus

Sotsiaaltöötaja kohtuga seotud ülesannete mõistmiseks tuleks esmalt välja tuua sotsiaaltöö professiooni ülemaailmne definitsioon, millest nähtub suur kokkupuude õiguse ja õiglusega. 2014. aastal defineeriti Rahvusvahelise Sotsiaaltööd Õpetavate Kõrgkoolide Assotsiatsiooni (IASSW) poolt sotsiaaltöö mõiste:

Sotsiaaltöö on nii praktilal põhinev professioon kui ka akadeemiline teadusala, mis aitab kaasa sotsiaalsetele muutustele ja arengule, inimeste võimustumisele ja vabanemisele ning edendab sotsiaalset ühtekuuluvust. Sotsiaaltöös on tähtsal kohal sotsiaalne õiglus ja inimõigused, kollektiivne vastutus ja erinevuste austamine. Toetudes sotsiaaltöö teooriatele, sotsiaal- ja inimteadustele ning pärimusteadmistele, ärgitab sotsiaaltöö inimesi ja struktuure ületama elus ettetulevaid raskusi ning suurendama heaolu. (Selg, 2014, lk 9)

Sotsiaaltöö keskmes on seega sotsiaalkaitse korraldamine ja toe pakkumine abivajajatele, olgu selleks siis üksikisik, perekond või kogukond (Saia *et al.*, 2017, lk 33). Eeldatakse, et erialase ettevalmistusega professionaalne sotsiaaltöötaja, lähtudes ametieetikast ning toetudes teooriatele ja kogemustele, aitab ellu kutsuda või läbi viia vajalikke muutusi, tänu millele paraneks klientide ja selle kaudu ka kogu ühiskonna olukord (Sirotkina & Mitendorf, 2021, lk 37–38). Klienditöö isikukesksed ja kaasavad vahendid nagu nõustamine, abivajaduse hindamine, võrgustikutöö jms pole ajas muutnud (Saia *et al.*, 2017, lk 35). Lisaks oskuste ja teadmiste rakendamisele käib selle tööga kaasas ka võim – hinnangu andmine teise inimese olukorrale, mis omakorda annab õiguse võimupositsioonilt otsustada teiste inimeste üle, sh õiguse vajadusel otsustada, kas ja kuidas nende ellu sekkuda (Verbruggen, 2021, lk 69).

Lisovetsi (Лисовець, 2018, lk 27) kohaselt on vajalik valmisolek tegeleda sotsiaalsete probleemidega nii kohalikul, riiklikul kui ka rahvusvahelisel tasandil, tagades erinevate ühiskonnagruppide õigused kõigis eluaspektides ja valdkondades. Tihti tähendab see konfliktsituatsioonides tööd eri vanuses ja staatuses riskirühmadega (Лисовець, 2018, lk 29). Seetõttu on olulised nii tehniline võimekus, kuidas asju tehakse, kui ka eetilised tõekspidamised, mis toetuvad kokkulepitud väärtustele (Verbruggen, 2022, lk 70). Moraalile ja ametieetikale lisaks on vajalik tunda õigusakte ning kohtupraktikaid ja osata kriitiliselt hinnata nendest lähtuvalt ette võetud sammude tagajärgi (Лисовець, 2018, lk 38), sest neid teadmisi oskuslikult kasutades on võimalik seista klientide õiguste eest ning aidata neil oma vabadusi realiseerida (Лисовець, 2018, lk 99).

Sotsiaalhoolekande seaduse (edaspidi SHS) § 4 kohaselt on sotsiaaltöötaja sotsiaalhoolekandes töötav erialase ettevalmistusega kõrgharidusega isik (Sotsiaalhoolekande seadus, 2015). Sama seaduse § 161 kohaselt võib kohalik omavalitsus sotsiaaltöötajana tööle võtta isiku, kellele on välja antud sotsiaaltöötaja kutse või kellel on kõrgharidus sotsiaaltöös või sellele vastav kvalifikatsioon. Kõik KOV-i sotsiaaltöötajad peavad vastama seaduses toodud miinimumnõudele hiljemalt 2026. aasta 1. juuliks. Vastavalt kutse andmise korrale antakse see vaid neile, kellel on erialane kõrgharidus ja sotsiaaltöötajana töötamise kogemus (Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsioon, 2020).

Sotsiaaltöötaja positsioon ja identiteet on Eesti ühiskonnas alles kujunemisjärgus ja pidevas muutuses. Seda iseloomustab ka ametinimetuste rohkus, sest pidevalt kasvab kitsamate teemade ja valdkonna eri spetsiifikatega tegelevate spetsialistide osakaal (Saia *et al.*, 2017, lk 31). Sotsiaaltöö ametnike ja töötajate suurem spetsialiseeritus (lastekaitse, eestkoste jne) on tõstnud KOV-i pakutavate sotsiaalteenuste kvaliteeti, mis omakorda on võimaldanud suunata fookust toetuste pealt ressursi säästvamatele teenustele ning ennetamisele (Laan *et al.*, 2022, lk 16). See oli ka läbi viidud haldusreformi üheks eesmärgiks: tõsta spetsialiseerumise kaudu ametnike professionaalset võimekust. Niisiis on universaalsed sotsiaaltöötajad asendunud kitsama profiiliga spetsialistidega, nt lastekaitse- ja eestkostetöötajad. (Viks & Noorkõiv, 2022, lk 58)

Lastekaitseseaduse (edaspidi LasteKS) § 18 ja 19 kohaselt on SKA või KOV-i lastekaitsetöötaja kõrghariduse ja erialase ettevalmistuse ning kutsetunnistusega ametnik,

kes seadustes ja muudes õigusaktides kehtestatud korra alusel tagab laste õigused ja heaolu (Lastekaitseseadus, 2014). Lastekaitsetöötaja peamised ülesanded on lapse abivajaduse hindamine, hädaohus lapse abistamine, perest eraldatud laste kaitse, juhtumikorralduslik töö ning lapse toetamine kohtumenetluses (Civitta, 2022a, lk 8).

Üks uuemaid spetsialiseerumisi KOV-i sotsiaaltöös on seotud eestkostega, mida teostab KOV-i üksus või töötaja, kelle vastutada on esialgne perekonnaprobleemide lahendamine, neis küsimustes arvamuse ja nõusoleku andmine ning vajadusel ka eestkoste seadmiseks kohtumenetluse alustamine. Eestkostespetsialisti peamiseks tööülesanneteks on selgitada välja eestkostjakandidaat – hinnata tema sobivust ja kontrollida isiku tausta, küsides vajadusel lisadokumente ja -informatsiooni. (Olm, 2019, lk 11) Kuni eestkostja määramiseni täidab eestkostja ülesandeid isiku elukohajärgne KOV, selle puudumisel isiku viibimiskoha järgne KOV (Olm, 2019, lk 9). See kohustus jätkub ka pärast, sest kohus määrab eestkostjaks sagedamini KOV-i kui lähedase või tuttava (Raudla, 2022, lk 21).

Kiirete ja lakkamatute muutuste keskel nõuab sotsiaaltöötajate professionaalne tase pidevat õppimist ja enesetäiendamist (Verbruggen, 2021, lk 71), sest ootused sotsiaaltöötajale järjest kasvavad ning abivajajaid ja keerukaid juhtumeid on aina rohkem (Hanson *et al.*, 2019, lk 21).

Abistava elukutse esindajad tegelevad peamiselt teiste inimeste murede ja valuodega, mis võib viia kiire läbipõlemiseni (Punová *et al.*, 2021, lk 65). Selle vältimiseks on oluline, et kogetud tunded (viha, vastikus, kurbus, rõõm jt) mõtestatakse lahti ning võetakse ühe osana õpetlikust kogemusest (Sicora, 2021, lk 61). Refleksiooni tulemusena peaksid sotsiaaltöötajad järgmistes sarnastes rasketes olukordades olema empaatilisemad, mis omakorda tõstab üldist töö kvaliteeti ning aitab hoolitseda ka enda heaolu eest (Sicora, 2021, lk 64). Oskus tööalaseid raskusi ohjata ja ebaõnnestumistele vaatamata teha kvaliteetset tööd, on oluline osa sotsiaaltöötaja säilenõtkusest (Punová *et al.*, 2021, lk 66).

Vahetu suhtlus ja kokkupuude abivajavate isikute ning nende keskkonnaga hoiab sotsiaaltöötaja taju pidevalt lahenduste otsimise fookuses. Pääsetee ei ole alati lineaarne ja evib eskaleerunud küsimustes vajadust õigusliku reguleerimismehhanismi järele, mis viibki sotsiaaltöötaja möödapääsmatult kokkupuutepunktideni kohtuga. Seega peavad

nad mõistma kohtumenetlust ja olema võrdväärsed suhtluspartnerid nii kohtunikule kui ka advokaadile (McCabe, 2020, lk 119). Sotsiaaltööga seotud asjaolude täpselt, korrektselt ja pädevalt esitamine võib olla väga oluliseks sisendiks kohtu poolt lahenduste otsimisele ja leidmisele.

1.2. Sotsiaaltöötajat kohtus toetavad näited maailmapraktikast

Kõik algab haridusest. Lisovetsi hüpoteesi (Лисовець, 2018, lk 5) kohaselt on postsotsialistlikes riikides probleemiks sotsiaaltöötajate nõrk õiguslik pädevus, seda nii teadmiste kui ka nende rakendamise osas. Lahendusena näeb ta sotsiaalõiguse kui võtmepädevuse lisamist õppeprioriteetide hulka, kus aktiivõppemeetodite, mentorluse ja praktika kaudu omandatakse kogemusi juhendaja kõrval iseseisvalt tegutsedes (Лисовець, 2018, lk 89–90). Samas tuleb arvestada, et ühest ja tõenduspõhist ning kõiki menetlusliike hõlmavat koolitust sotsiaaltöötajate ettevalmistamiseks veel pole (McCabe, 2020, lk 121).

Soome sotsiaaltöö kõrgkoolide võrgustik Sosnet määratles 2017. aastal samuti ühe olulisema sotsiaaltöö pädevusvaldkonnana juriidilised teadmised, sest sotsiaaltöö lähtepunkt on teadmised põhi- ja inimõigustest ning nende edendamine ja kaitsmine, mis tagavad klientide heaoluõigused. Viimane on õigusvaldkond, mis hõlmab inimeste majanduslikku toimetulekut, füüsilist ja vaimset tervist ning sotsiaalset heaolu. (Tuulari *et al.*, 2020, lk 9) Igas Soome omavalitsuses on tööl sotsiaalombudsman, kes aitab sotsiaaltöötaja klientidel seista oma õiguste eest. See on teenus, mida KOV-id ostavad sisse sellele spetsialiseerunud õigusbüroodest (Tuulari *et al.*, 2020, lk 16), sest Soomes reguleerib sotsiaalvaldkonda üle 100 seaduse. Samuti on sotsiaalombudsmani ülesanne pakkuda sotsiaaltöötajatele tuge kohtudokumentide ettevalmistamisel. Vaatamata sellele, et on tehtud kõik tagamaks sotsiaaltöö klientidele parim võimalik teenus, ei ole harvad olukorrad, kus erialaliit palkab oma liikme huvide parimaks kaitseks advokaadi, kes saadab abivajajat sotsiaaltöötaja juures (Saia *et al.*, 2017, lk 33). Ka Ukrainas hakati 2018. aastal looma sotsiaalkaitseombudsmani ametit, kes peab lisaks kontrollifunktsioonile ja ühtse õigusraamistiku väljatöötamisele planeerima sotsiaaltöötajate õiguslast koolitust (Лисовець, 2018, lk 108).

2015. aastal küsitleti Inglismaal ja Walesis rohkem kui tuhandet aktiivselt kohtutöös osalevat sotsiaaltöötajat (UNISON, 2015, lk 2) ja saadi teada, et kõige enam vajavad nad:

1. kiirelt muutuvus õigusruumis pidevat täienduskoolitust, kuidas kohtus esineda ja kohtu jaoks vajalikke aruandeid koostada;
2. koostööd KOV-ide ja kohtute vahel, et mõista, kuidas kohtusuunised mõjutavad sotsiaaltöö praktikat ning kuidas seeläbi pidevalt kaasajastada ameti- ja tööjuhiseid;
3. käsiraamatut, mis toetaks sotsiaaltöötaja tegevust kohtus ning kaitseks võimalike eksimuste eest, mis läbi võiks sotsiaaltöötaja ise karistada saada (UNISON, 2015, lk 18).

Reamer (2015) soovib veel koostada eraldi riskijuhtimise protokollid ning suurendada sotsiaaltöötajate eetikaalast koolitust. Lisaks võiks pakkuda neile konsultatsioone kohtutööga seotud eetiliste probleemide lahendamisel.

Rootsi lastekaitsjaid toetab kohtutöös eraldi just sellisteks puhkudeks välja töötatud juhtumimenetluse käsiraamat, mis on seotud juhtumitega, kus käsitletakse riski- ning kaitsetegurite hindamist (Civitta, 2022a, lk 57). Norras täidavad maakondlikud sotsiaalkeskused ühtlasi esimese astme kohtu rolli, kus otsuseid sekkumiste ning hoolduskorralduse kohta teevad koos jurist, kaks sotsiaalvaldkonna eksperti ning kaks tavaliiiget. Nende tehtud otsus on vaidlustatav ringkonnakohtus. (Civitta, 2022a, lk 54) Samuti peetakse Soomes lapse eraldamist perest oluliseks riiklikuks sekkumiseks perekonna autonoomiasse, mistõttu tavapärase ühe kohtuniku asemel teeb otsuse kohtukolleegium, kuhu kuuluvad kaks kohtunikku ja KOV-i sotsiaaltöötaja (Enroos *et al.*, 2023, lk 1022). Maailmapraktikas pole sotsiaaltöötaja toetamiseks kohtusüsteemis ühtset lahendust, väga palju sõltub riigi õigus- ja kohtusüsteemi eripäradest. Üks juhtmõte on kõigil: pidev tähelepanu peab olema sotsiaaltöö taseme ja professionaalsuse hoidmisel. Vaadates ülaltoodud erinevate riikide praktikat, saab tõdeda, et inimese õigustesse ja kaitsesse on püütud suhtuda mitte formaalselt, vaid igakülgelt ning seetõttu on kaasatud ja hinnatud erineval tasandil spetsialiseerunud sotsiaaltöötajate teadmisi ning oskusi. Ühtlasi on püütud suunata lahenduste otsimine rohkem sotsiaaltöötajatele või kohtu ja sotsiaaltöötaja ühistööks.

1.3. Ülevaade Eesti kohtusüsteemist

Kohus on erapooletu inimeste õiguste kaitsja ja tagaja, olles kas mitme osapoole sõltumatu õigusvahendaja või seaduserikkujatele õiglase karistuse määraja. Eesmärgiks

on saavutada jõustunud kohtulahendi kaudu menetlusosaliste vahel õigusrahu, mis läbi suureneb kogu ühiskonna õiguskindlus.

Põhiseaduse kohaselt mõistab õigust ainult kohus ja kohtuvõimu sõltumatuse tagamiseks ei allu kohtud Eestis ühegi teise võimuharu kontrollile (Saaremets, 2020, lk 937). Lisaks kehtivatele õigusnormidele kujundab kohus õiguspraktikat õigusvaidluse lahendamise ning süüdi ja õigeks mõistvate otsuste kaudu (Peep, 2022, lk 496). Ehkki ka täitevvõimule on seaduse alusel antud õigus rakendada õigusnorme ja teha otsuseid, peavad ka need otsused olema lõppastmes edasikaevatavad ja kohtu poolt õiguse mõistmise kaudu lõpliku otsusega kontrollitavad (Laidvee & Saarmets, 2020, lk 943). Elu ei kulge kunagi täpselt nii, nagu seadus ette näeb, sest seadused on pidevas muutumises ning see teeb ka kohtupraktika dünaamiliseks (Laffranque, 2016, lk 551). Üldiselt ei õnnestu elulisi nähtusi ära tunda ja neid täpselt ning ajatult ise nii hinnata, et säiliks usk õigusesse ja õiglusesse, see on aga võimalik õigusemõistmise protsessis (Maruste, 2021, lk 252).

Kohus on õigusemõistmisel sõltumatu, sest õigusriigi tagamiseks eksisteerib võimude lahusus, st kohus on eraldi seadusandlikust ja täitevvõimust (Alexy, 2020, lk 85). Kohus ei ole oma otsustes täielikult iseseisev. Kohtusüsteem on üles ehitatud hierarhiliselt kolmeastmelisena ja üksteisest sõltuvana, et vead paranduksid süsteemisiseselt ja tekiks ühtne õigusnormide täitmise süsteem (Kangur, 2012, lk 22). Eesti kolmeastmeline kohtusüsteem koosneb esimeses astmes neljast maakohtust (Harju, Tartu, Pärnu, Viru) ja kahest halduskohtust (Tallinn ja Tartu). Teise astme moodustab kaks ringkonnakohut (Tallinn, Tartu) ning kolmanda astme Riigikohus (Tartu). (Kestna-Vaks, 2018, lk 55)

Maakohtu pädevuses on tsiviil-, kriminaal- ja väärteoasjade arutamine (Kestna-Vaks & Siigur, 2018, lk 73). Maakohtu menetlused jagunevad laias laastus võistlevateks menetlusteks (kriminaal- ja hagimenetlus) ning uurimisprintsiiibil põhinevateks menetlusteks (väärteo- ja hagita menetlus). Võistlevas menetluses käib asja kohtulik arutelu poolte (prokurör ja kaitsja; hageja ja kostja) nõuete (kuriteosüüdistus või hagi) alusel esitatud asjaolude ja tõendite põhjal, sealjuures kohus ise asja sisu oluliselt mõjutavaid tõendeid ei kogu. Seetõttu on pooled ise kohustatud enda poolt esitatud väiteid tõendama. (Kriminaalmenetluse seadustik, 2003). Uurimisprintsiiibil põhinevas menetluses ei ole kohus seotud poolte esitatud asjaoludega (väidetega) ja neile antud hinnanguga, vaid kohus ise selgitab asjaolusid ja kogub tõendeid (Järvekülg & Kõve,

2017, lk 86). Sarnaselt toimib maakohus ka väärteomenetluses, kus kohus selgitab vajadusel ise välja kõik olulised faktilised asjaolud (Väärteomenetluse seadustik, 2002). Kohtumenetluse tõhususe ja tulemuslikkuse toetamiseks on kohtunike, prokuröride ning advokaatide koostöös kokku pandud suunised kohtumenetluse parimate praktikate edendamiseks. Tuge saab mitmesugustel teemadel menetluskohustuste koostamisest kuni istungivälise suhtluseni kohtuga. (Kohtumenetluse parima praktika edendamise suunised, 2021)

Kohtuistungit juhivad kohtunik, kelleks saab olla väga head eesti keelt rääkivad Eesti Vabariigi kodanik, kellel on õigusala magistrikraad või sellega võrdsustatud haridus ning kõrgeid kõlbelised isikuomadused ja tööks vajalikud võimed (Lindström, 2018, lk 233). Kohtunik mitte ainult ei ole õigusemõistmisel erapooletu ja õiglane, vaid peab sellisena ka näima. Kui erapooletus on küsitav, tuleb kohtunikul ennast menetlusest taandada. Kohtunik kohtleb protsessiosalisi võrdselt, hoides ära ebavajalikud asjasse mittepuutuvad kommentaarid ja märkused ning laskmata osalistel oma õigusi kuritarvitada ja istungit venitada, sest kohtunik peab lahendama kohtuasjad mõistliku aja jooksul, vältides samas kiirustamist ja pealiskaudsust. (Riigikohus, 2019) Maakohtu menetluses on pooltel oluline jälgida, et asjakohaste taotluste ja tõendite esitamine saab toimuda üksnes kohtu poolt seatud tähtaegade jooksul, vastupidisel juhul ei saa kohus otsuse tegemisel nendele tõenditele tugineda ehk kohus ei saa rajada otsust faktidele, mida kohtulikul uurimisel ei ole pooltega arutatud (Kõve & Vainoja, 2017, lk 382).

Kohus põhjendab oma otsuses kohtuliku uurimise ajal esitatud tõendite põhjal, millised asjaolud on usaldusväärsetel tõenditel põhinevad (sh mille üle pooled ei vaidle), millised faktid on üldtuntud ja millised tõendid on ebausaldusväärsed (Kangur, 2017, lk 1261). Kohtuniku poolt Eesti Vabariigi nimel tehtava otsuse kujunemise aluseks on kohtuniku kaalutusõigus ja siseveendumus, kus kohtunik tugineb oma elukogemusele, väärtushinnangutele ja õiglustundele, teeb lähtuvalt seadustest ja kohtule esitatud tõenditest otsuse ja põhjendab seda argumenteeritult. Seega peab kohtuotsusest nähtuma, miks kohus südametunnistusest ja seadustest lähtuvalt pidas konkreetse isiku puhul vajalikuks just antud lahenduse või karistuse. (Lind, 2012, lk 640) Kanguri (2012, lk 7) kohaselt peab kohtus toimuv ja lõpptulemusena sündiv kohtulahend olema arusaadav nii kohtus vaieldud pooltele, juristidele kui ka juhuslikult kohtuotsust lugema sattunud

kodanikule. Seega saab kohtulahend oma rolli täita vaid siis, kui see on üheselt ja kõigile arusaadav (Kangur, 2012, lk 19).

Hattenhauer (2007, lk 33) rõhutab, et kohtuotsuse kaudu on oluline saavutada õigusrahu: „Konkreetses õiguskultuuri hindamise oluline mõõdupuu on küsimus sellest, kuidas ja millise tehnikaga rajatakse ja hoitakse õigusrahu.“ Eestis arutatakse suur osa kohtuasjadest maakohtus, sest enamikke kohtulahendeid sealt edasi ei kaevata. Kohtulahendi jõustumise järel saabub õigusrahu. Seda ilmestab aastate lõikes pea samana püsinud statistika, näiteks 2021. aasta andmete kohaselt kaevati kriminaalasjadest (sh väärteoasjad) ringkonnakohtusse edasi vaid 10,4% kõigist jõustunud maakohtu otsustest. Neist omakorda jäi ringkonnakohtus täielikult jõusse 8,9% (maakohtu lahend tehti ümber 1,5% juhtudel). 2021. aastal maakohtus tehtud tsiviilotsustest kaevati edasi 5,4% ja täielikult jäi nendest teises astmes jõusse 2,5%, seega läks muutmisele vaid 2,9% maakohtu tsiviilotsustest. (Eesti kohtud, 2022)

Õigusrahu saavutamise kaudu loodud õiguskindlus suurendab omakorda õigusselgust, mis teeb lihtsamaks teiste omaala ekspertide toimetamise kohtusüsteemis ja väljaspool seda.

1.4. Sotsiaaltöötaja maakohtus

Peatükis 1.1 toodud sotsiaaltöö definitsiooni valguses avaldub sotsiaaltöötaja professiooni olemus ka vahetult kohtuasjadega seotud ülesandeid täites, kus sotsiaaltöötaja kaasamine aitab praktikas tagada sotsiaalse õigluse, erinevuste austamise ja inimõiguste toimimise. Möödunud aegade võrreldes peavad sotsiaaltöötajad aina enam käima töökohustuste tõttu kohtus, sest lisaks abivajajate arvu kasvule tingib seda ka inimeste õigusteadlikkuse suurenemine ning sotsiaaltöö pädevustest tulenev ülesannete täpsustumine (Norman, 2020, lk 127).

Eesti Vabariigi põhiseaduse (edaspidi PS) § 28 kohaselt on igaühel õigus tervise kaitsmisele. Inimväärika elu kaitsmise ja abi andmise kohustus erinevate sotsiaalsete riskide eest (vanadus, töövõimetus, toitjakaotus ja puudus) on pandud riigile, kes peab lisaks kõigele eeltoodule oma erilise hoole alla võtma lasterikkad pered ja erivajadustega inimesed (Muller *et al.*, 2020, lk 409). PS § 10 järgi on põhiseaduse aluspõhimõteteks inimväärikus

ja sotsiaaliik, mis moodustavad Eesti Vabariigi põhikorra tuuma ja on õiguskorra kõige olulisemad normid. Neist põhimõtetest on tuletatavad sotsiaalsed põhiõigused, sh PS §-s 28 nimetatud õigused. (Kalmo & Kask, 2020, lk 116)

Riik, mis kujundab ja otsustab sotsiaalkaitse põhiküsimused, ei oma selles osas ainuotsustusõigust, sest nii nagu kõik teised õigused, on ka sotsiaalsed põhiõigused subjektiivsed ja kohtus kaitstavad. Piiratud on vaid kohtuliku kontrolli ulatus: sotsiaalsete õiguste järgimise kontrollimisel ei või kohus sotsiaalpoliitika teostamisel asuda seadusandliku või täitevvõimu asemele. (Muller *et al.*, 2020, lk 413)

Eeltoodust tulenevalt võib mõnikord vaja minna kohtu kaitset, et tagada sotsiaalsete riskide korral inimeste põhiõigus riigi abile. Seega annab sotsiaaltöötaja lähtuvalt oma töö olemusest ja ametialasest pädevusest olulise sisendi kohtu otsustusprotsessi.

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku (edaspidi TsMS) §-s 552 kirjeldatakse kohtu koostööd valla- ja linnavalitsusega, kus kohus teavitab KOV-i menetlusest, kui valla- või linnavalitsuse osalus on vajalik (Tsiviilkohtumenetluse seadustik, 2005). Sotsiaaltöötaja täidab kohtu jaoks üldjuhul empaatilise info ja teadmiste vahendaja rolli, kes aitab koguda vajalikke andmeid ja selgitada asjaolusid. Kohtu ja sotsiaaltöötaja koostöö aluseks on lisaks info kogumisele selle oskuslik edastamine. (Лісовець, 2018, lk 102) Kohus teavitab valla- või linnavalitsust menetlusest ka teistel juhtudel, kui nende asjaolude teadmine on KOV-ile oma ülesannete täitmiseks vajalik ning seadusest ei tulene teisiti. Lisaks küsib kohus valla- või linnavalitsuse seisukohta alaealist või eestkostet puudutavas menetluses ja saadab talle menetlusi lõpetavate määruste ära kirjad. (Tsiviilkohtumenetluse seadustik, 2005)

Kuigi eestkostjaks tuleks esmajärjekorras määrata füüsiline isik, mõistetakse sobiva isiku puudumisel eestkostjaks üldjuhul eestkostetavaga kõige tihedamat sidet omav KOV. Kohtumäärusega saab erijuhtudel panna füüsilise isiku koos KOV-iga lapse (sh ka veel sündimata lapse) eestkostjaks, kui see tagab parima võimaliku lapse huvide kaitse, et otsused oleks läbimõeldud ja samas säiliks võimalikult tihe kontakt lähedastega. (Olm, 2019, lk 8) Kui kohus on algatanud lapsele eestkoste seadmise menetluse ja kui seadusest ei tulene teisiti, küsib kohus KOV-i seisukohta alaealist puudutavas eestkoste menetluses ning saadab seda lõpetava määruse ära kirja (Olm, 2019, lk 11). Seega KOV-i

sotsiaaltöötaja poolt teostatav eestkoste jaguneb eestkosteks alaealiste ja täisealiste üle ning erieestkosteks, kus seda rolli täidavad KOV ja füüsiline isik koos.

Üks enim isiku põhiõigusi riivav sotsiaaltöötaja roll kohtu ees on SHS (2015) §-ist 130 tulenev kohustus algetada lapse kinnise lasteasutuse teenusele (edaspidi KLAT) paigutamine. Lapse elukohajärgse KOV-i sotsiaaltöötaja, kes omab juhtumikorraldusliku töö tulemusel tervikpilti, saab algetada lapse suurima põhiõiguse ehk tema vabaduse piiramise menetluse kohtus. Kui seda soovivad lapsega töötavad muud isikud, nt psühhiaater, siis saavad nad pöörduda KOV-i poole palvega menetlus algetada. KOV peab kaaluma erinevaid meetmeid ning kui on vajadus, esitab viimase võimalusena avalduse kinnisesse lasteasutusse paigutamiseks. Lapse vabaduse piiramine on äärmuslik meede, seega tuleb kohtule esitatavas avalduses ära põhjendada, millest tuleneb oht nii lapse enda kui ka teiste arengule ja tervisele ning miks ei saa seda kõrvaldada ühegi teise vähem piiravama meetmega. Avalduse ja hinnangulehe juurde tuleb lisada ka SKA lastekaitsetöötaja arvamus, mis peab tagama, et kõiki lapsi koheldakse võrdselt. (Piho, 2020, lk 10) Oluline on rõhutada, et ükski esitatud arvamus ega eksperthinnang pole kohtule siduv.

Vähemalt samaväärselt pere autonoomiat riivavaks on lapse perest eraldamine, mida saab seadusest tulenevalt otsustada kohus. Lapse esmane perest eraldaja on kas KOV-i sotsiaal- või lastekaitsetöötaja või SKA ametnik, kes hindab lapse olukorda ja jõuab järeldusele, et tegemist on hädaohus oleva lapsega, kelle elu, tervis ja areng satuksid ohtu, kui ta jääks koheselt oma perekonnast eraldamata (Ahas, 2015, lk 400). Ka siin on see tegutsemisahelas viimane võimalus ning otsuse teinud ametnik peab suutma tõestada, et kõik muud peret toetavad teenused ja toetused on ära proovitud, kuid tulemusteta (Luhamaa *et al.*, 2021, lk 5). Kui oht lapse elule ja tervisele on püsiv, tuleb suhtlus- ja/või hooldusõiguse piiramiseks pöörduda kohtusse 72 tunni jooksul alates lapse perest eraldamisest. Sotsiaaltöötaja vastutada on ka see, et igas eraldamise etapis oleks tagatud lisaks lapse heaolule ka tema üks põhiõigusi perekonnaelu kaitsele. (Ahas, 2015, lk 401)

Lähedasteta jäänud või pika toetatud protsessi järel ikkagi perest eraldatud lapse parimate huvide kaitseks vastutavad SKA spetsialistid lapsendamisega seotud kohtueelse menetluse eest, sh kõigi kohtu jaoks vajalike dokumentide kogumise ja koostamise eest. Vajadusel korraldab SKA jooksvat lisaandmete hankimist ka menetluse käigus, et kohus

saaks lapsendaja avalduse alusel teha lapse parimatest huvidest lähtuva otsuse. (Sarv, 2021, lk 104)

Tulenevalt erinevatest perekonnaseaduse (edaspidi PKS) paragrahvidest kaasatakse sotsiaaltöötaja kohtutöösse ka lapse või laste hooldusõiguste küsimustes, suhtluskorra reguleerimisel ja lapse varaga lapse nimel tehtavate tehingute puhul (Perekonnaseadus, 2009). TsMS § 533 lg 1 ja TsMS § 536 lg 2 reguleerivad kohtu ja KOV-i koostööd sundravi määramise korral (Tsiviilkohtumenetluse seadustik, 2005). Need mõlemad hõlmavad soovitude andmist kas siis vanemlike või isiku võimete kohta, hooldusplaani hindamist, selle tugevuste ja riskide väljatoomist (Abbotts & Norman, 2023, lk 469).

Lisaks eelnevale on sotsiaaltöötajal kohtus täita ka oluline last toetav roll nii hagi- kui hagita menetluses lapsest tunnistaja ülekuulamisel. Nimelt TsMS § 261 kohaselt peab kohus alla 14-aastase tunnistaja ülekuulamise juurde kaasama lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja, psühholoogi, vanema või eestkostja, kes võib kohtu nõusolekul samuti tunnistajat küsitleda. Samas võib kohus ka vanema kui 14-aastase alaealise ülekuulamisele vajadusel kaasata lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja või psühholoogi. (Tsiviilkohtumenetluse seadustik, 2005) Sarnane regulatsioon alaealise tunnistaja ülekuulamisel on ka süüteasjades (Kriminaalmenetluse seadustik, 2003).

Seega kaasab kohus sotsiaaltöötajat kui üldtunnustatud erialase ettevalmistuse ja töökogemusega eksperti, kes aitab kohtu jaoks olulistes küsimustes mõista sotsiaaltöötaja kohustusi ning selgitada sotsiaaltöö toimimist kohtule. Tehveri (2021, lk 495–496) kohaselt tegutsevad eksperdid kohtu järelevalve all ning on kvaliteetsema lõpptulemuse saavutamiseks suhelnud mõlema menetluse osapoollega. Kriminaalmenetluse seadustiku (edaspidi KrMS) (2003) § 105 lõige 1 kohaselt saab süüteasjades eksperti nimetada ja tema ülesanded püstitada ainult kohus või kohtueelne menetleja, kaitsja võib seda vaid eelnimetatutelt taotleda. Ekspert aitab kohtunikku oma mitteõiguslike eriteadmistega (Lõhmus, 2013, lk 304), mida menetluses osalevad juristid ei valda (Kergandberg, 2021, lk 480).

Erialateadmisi omav ekspert on sõltumatu tunnistaja ning temalt oodatakse selgitust, kuidas asjad tegelikult on. Ta peab suutma läbida võistlevas menetluses ka riskküsitluse. (Kergandberg, 2021, lk 480) Lähtuvalt KrMS (2003) §-ist 14 on Eestis kriminaalmenetlus

võistlev menetlus, mis annab mõlemale poolele võrdse võimaluse esitada oma arvamusi ja teostada aktiivset kaitset (Tehver, 2021, lk 494). Peamiselt tuleb oma tunnistusega selgitada sotsiaaltöö sekkumisi ja nende eesmärgi ning aidata seeläbi kohtul otsustada, milline peab olema õige tulemus (Norman, 2020, lk 127). Sotsiaaltöötajad, kes on kohtusse kutsutud eksperttunnistajatena, peavad järgima üldtunnustatud eetikanorme ja ametialast eetikakoodeksit; teadma seadusi, sh mõistma, mis tagajärjed on valeütluste andmisel või konfidentsiaalsusnõuete rikkumisel ning kuidas vältida huvide konflikti. Ekspert ei saa olla asjades, millega on varasem puutumus, sest nii kaob sõltumatus. (Reamer, 2018, lk 453) Õigust mõistab ainult kohus, kes on eelnevalt hinnanud tõendeid kogumis, kus ekspertarvamus võib anda kohtule vajaliku kinnituse mõne tõenditega katmata või osaliselt kaetud asjaolu kohta (Kaing, 2021, lk 504). Eeldatavalt peaks ekspertarvamus aitama lahtised otsad kokku sõlmida, kuid ei ole harvad juhud, kus eksperdi arvamust tõlgendavad erinevalt mitte ainult eri osapooled, vaid ka kohtuastmed ning sama kolleegiumi kohtunikud (Kaing, 2021, lk 505). Nagu iga teinegi seisukoht, pole ka ekspertarvamus siduv, kuid Eesti kohtupraktika võimaldab üldistada, et kohtud lähtuvad üldjuhul eksperdi arvamusest (Tehver, 2021, lk 495).

Nii nagu iga inimene, võib ka sotsiaaltöötaja sattuda seoses oma tööülesannete täitmisega tunnistaja rolli. Sotsiaaltöötaja vahetud kokkupuuted probleemse juhtumiga võivad anda teadmisi menetluses tähtsust omavatest asjaoludest, mistõttu on võimalik, et teda kuulatakse üle tunnistajana nii kriminaal- kui ka tsiviilprotsessis (Tsiviilkohtumenetluse seadustik, 2005, § 254). Siin on sotsiaaltöötajal võimalus siduda faktilised teadmised erialase hinnanguga, et toetada kohut parima võimaliku otsuse tegemisel (Social Care Wales, 2018, lk 15). Kohus arvestab sotsiaaltöötaja arvamusega, kui see on selgelt põhjendatud (Social Care Wales, 2018, lk 19). Nimetatud rollist ei saa sotsiaaltöötaja ka üldjuhul keelduda ja tuleb leida töö kõrvalt aeg ütluste andmiseks, sest kohtu ette ilmumine on tunnistajale kohustuslik, vastupidisel juhul võib kohus kohaldada sanktsioone – hoiatus, trahv, sundtoomine või arest (Kriminaalmenetluse seadustik, 2003, §-id 66, 138).

Kuigi sotsiaaltöötajad võivad olla kohtuasjade algatajad ja inimeste toetajad selles protsessis, kutsutakse kohtusse neid kõige enam siiski tunnistajatena (Norman, 2020, lk 136). Tunnistusi andma võivad sotsiaaltöötajat kutsuda lisaks kohtunikule veel prokurör

ning nii kannatanu, süüdistatava, hageja kui ka kostja kaitsja (South Lanarkshire Child Protection Committee, 2020, lk 2). Reameri (2018, lk 445) kohaselt tohiks kohtukutse vastu võtta vaid siis, kui kohtuasi vastab sotsiaaltöötaja kitsamale kompetentsile, sest advokaadid (Reamer, 2018, lk 438) ootavad kaitsestrateegiat luues eksperdilt tihti arvamust, kuidas üks või teine kohtule soovitatav meede võiks sobida või mõjutada nende klienti. Ei ole vahet, kas sotsiaaltöötajat kutsutakse kui eksperti või tavatunnistajat, temas nähakse ikkagi professionaali, kellelt oodatakse seetõttu suuremaid üldistuste tegemise ja analüüsivõimet. Ühendkuningriigis avaldatud juhiste (South Lanarkshire Child Protection Committee, 2020, lk 9) järgi on oluline, et sotsiaaltöötaja arvamust toetaksid faktid, mis tulenevad kas ametniku erialateadmistest või tõenditest, milleks võivad olla nii sotsiaaltöötaja märkmed, e-kirjad, toimikud kui ka spetsialistide poolt tehtud sissekanded andmebaasidesse (South Lanarkshire Child Protection Committee, 2020, lk 3).

Sotsiaaltöö fookus on suunatud tulevikku, samas kohtul on vaja mõista minevikku, esitades kesket küsimust: mis juhtus? (Norman, 2020, lk 137). See omakorda on ka peamine sotsiaaltöö ja kohtute konflikti allikas. Kohtul, kes vaatab sündmusi ajalises perspektiivis, on lihtne olla tagantjärele tark, et küsida, miks ei tehtud nii või ei rakendatud mõnda konkreetset meetet. See on ka põhjus, miks kohtud on mõnikord kriitilised selle suhtes, kuidas sotsiaaltöötajad on kohtule ette valmistanud tõendeid või dokumente. Samas on sotsiaaltöötajad tihti häiritud, et kohus ei respektööri piisavalt nende tööd ja peab vajalikuks lisaekspertide kaasamist. (Dickens & Masson, 2016, lk 356)

Eelpool toodust lähtuvalt peab Eesti sotsiaaltöötaja lisaks heale seadusetundmisele omama väga head orienteerumisoskust õigusmaailmas, et koostada kohtule veenvaid dokumente ning anda täpseid tunnistusi. Civitta (2022a, lk 30) uuringus osalenud KOV lastekaitse töötajad sooviks SKA-lt suuremat toetust just õigusküsimustes ja mitte vaid rahvusvaheliste juhtumite puhul. Nad vajaksid lisateadmisi ja tuge, mis aitaks kohtuga seotud olulistel aspektidel sarnaselt, nagu klienti aitab tema juristist esindaja. Seda toetab ka teine Civitta (2022b, lk 22) uuring, kus toodi välja, et Eesti kõrgkoolide sotsiaaltöö õppekavades on küll õiguse aluse ained, aga neist ei piisa, et mõista, kuidas toimub kohtus nii praktikas kui teoorias seisukohtade kujundamine ja kuidas seal enda nägemust esitada. Civitta (2022a, lk 30; 2022b, lk 8) uuringud näitavad veel, et selline vajadus on ametnikel

olemas ning tegemist on sotsiaaltöötaja kohustuste ühe olulise osaga, et anda oma töös parim. Sotsiaaltöö spetsialistide õiguslase kompetentsi tagamiseks tuleb nad ette valmistada vastavalt eesootavatele töökohustustele.

Sotsiaaltöö professiooni esindajad osalevad õigusmõistmise protsessi kujundamisel nii tsiviil- kui süüteoasjades. Seadustest tulenev kohtuga seotud sotsiaaltöötaja ülesannete ring on mitmekesine ja nii KOV-i kui ka SKA sotsiaaltöötajatele igapäevasteks kohustusteks. Sotsiaaltöötajad tegelevad vahetult probleemsete juhtumitega, omades seeläbi infot keerulistest inimsuhetest. Vältimatu, loomulik ja loogiline kokkupuutepunkt tekib seeläbi ka kohtumenetluste kaudu, sest kohuski tegeleb komplitseeritud inimsuhetest võrsunud probleemidega. Sotsiaaltöötaja on aga nendes rasketes suhetes vaid objektiivseks kõrvaltjälgijaks ja abistajaks. See teeb sotsiaaltöötaja kohtu jaoks vältimatult vajalikuks objektiivseks tõendiallikaks tunnistaja või eksperdina, kes on vahetult kogenud mingit episoodi või lausa pikemat narratiivi asjaosaliste elust.

2. UURING KOHTU VAATEST SOTSIAALTÖÖLE PÄRNUMAAL

2.1. Ülevaade Pärnu Maakohtust

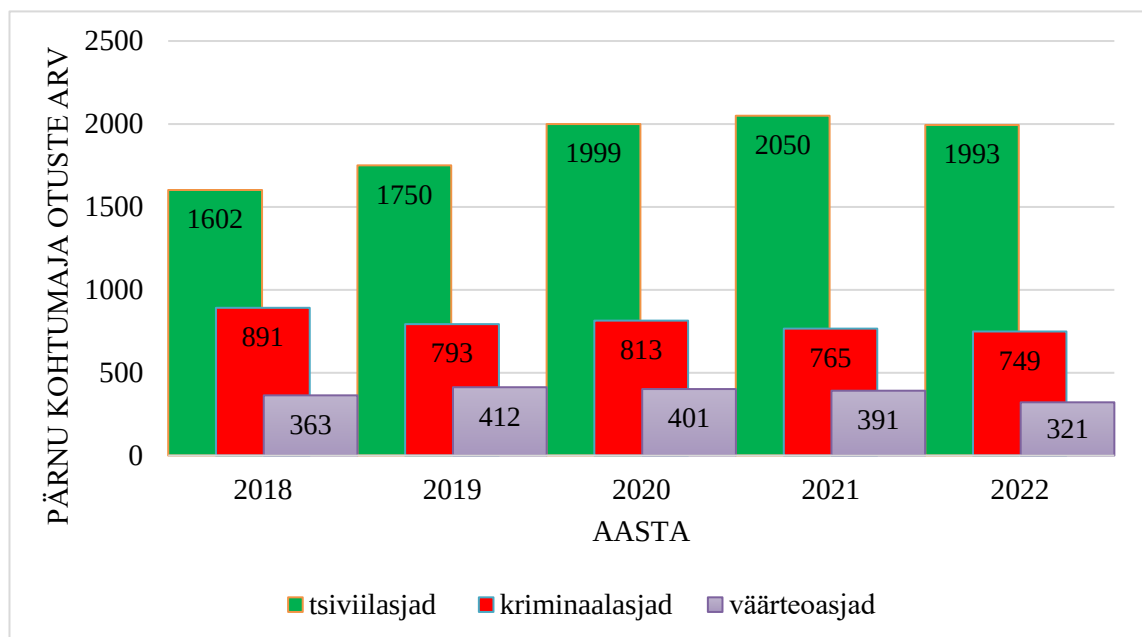
Kohtute eesmärgiks on inimeste kaitse ja õigusrahu ning õigusriigi tagamine. Selle saavutamiseks on Eesti kohtutel ühised väärtused: asjatundlikkus, usaldusväärsus ja sõltumatus (Eesti Kohtud, s. a.-a). Vastavalt kehtivale kohtute seadusele lahendatakse Pärnu Maakohtu viies kohtumajas kuue maakonna (Pärnu, Lääne, Hiiu, Saare, Rapla ja Järva) kohtuasju (Maa- ja halduskohtute tööpiirkonnad, 2005, § 1). Pärnu maakohtus on 21 kohtunikukohta ja tööd juhivad kohtuesimees koos kohtudirektoriga (Eesti Kohtud, s. a.-b).

Pärnu Maakohus on hallatava territooriumi poolest suurim maakohus, kuid kohtusse jõudnud juhtumite arvu järgi Eesti väikseim, nt 2022. aastal langetati 4253 otsust tsiviilasjas, 644 kriminaalasjas ja 887 väärteoasja (Eesti kohtud, 2022), seega kokku langetas maakohus 5784 otsust.

2017. aastal läbi viidud haldusreformi tulemusena kujunes tänane Pärnumaa piir, kui maakonnaga liitusid Lihula ja Halinga vald, mis varem kuulusid Läänemaa koosseisu (SA Pärnumaa Arenduskeskus, s. a.). Ühtlasi kujunes välja ka Pärnu maakonna tänane KOV-i struktuur, kui 17 varasema omavalitsuse asemele tekkis liitumise ja liitmise tulemusel seitse KOV-i (SA Pärnumaa Arenduskeskus, s. a.). Nende territooriumil toimunud tsiviil-, kriminaal- ja väärteoasju arutatakse Pärnu Maakohtu Pärnu kohtumajas, millel on kaks asukohta (Eesti Kohtud, s. a.-b).

Seisuga 12.03.2023 töötab Pärnu kohtumajas lisaks kohtu esimehele veel 10 kohtunikku, kellest neli tegelevad kriminaal- ja väärteoasjadega ning ülejäänud seitse lahendavad tsiviilvaidlusi (Eesti Kohtud, s. a.-c). Kohtunike arv ei ole viimastel aastatel muutunud

(Pärnu Maakohus, e-kiri, 13.03.2023). Aastatel 2018–2022 kuulutati Pärnu kohtumajas välja 15294 otsust, millest 61,4% tehti tsiviilasjades, 26,2% kriminaalmenetlustest ja 12,4% puudutas väärteguseid. Vaadeldaval perioodil vähenesid kriminaalasjadega seotud teemad, tsiviilasjades pigem kasvasid. Väärtegudes on kohtulahendite number aastast aastasse kõikunud, kord üles ja kord alla. Otsuste dünaamikat vaadeldaval perioodil ilmestab joonis 1, kus on välja toodud aastate kaupa eri menetlusliikides tehtud otsuste üldarvud.



Joonis 1. Pärnu kohtumaja otsused menetlusliikide kaupa aastatel 2018–2022. Allikas: Pärnu Maakohus, e-kiri, 13.03.2023

Lähtuvalt joonisest 1 saab välja tuua, et keskmiselt langetab üks Pärnu kohtumaja kohtunik aastas ligi 280 otsust, mis teeb igas tööpäevas rohkem kui ühe otsuse.

2.2. Uurimisprotsessi kirjeldus

Soovist ja vajadusest paremini mõista, kuidas sotsiaaltöötajad kohtusüsteemis antud ajas ja kohas toime tulevad, viidi läbi kvalitatiivne uuring. See uurimismeetod aitab kogemust väärtustava dialoogi abil mõista ja lahti seletada olulisi probleeme ning ühiskonnas toimuvat (Strömpl, 2015, lk 15). Kvalitatiivne uuring valiti töö aluseks ka seetõttu, et uuritakse tundlikku ja keerulist teemat (Askarzai & Unhelkar, 2017, lk 29): kuidas kohtusüsteem kogeb sotsiaaltöötajate tegevust. Et uurida vaadet sotsiaaltööle ühe

organisatsiooni kaudu ja võimalikult mitmekülgselt, on töö aluseks valitud juhtumiuuring (Lagerspetz, 2017, lk 75). Bhattacharjee (2012, lk 40) defineerib juhtumiuuringut kui protsessi sügavuti tõlgendavat uurimust, kus andmeid kogutakse eri meetoditega, et avastada süsteemide vahel seni teadmata seoseid. Kohtuskäimine on osa sotsiaaltöötaja tööülesannetest ja selles valdkonnas on juhtumiuuring väärtuslik just selleks, et analüüsida ja kirjeldada inimeste rühma käitumist konkreetsetes situatsioonides (Mohajan, 2018 lk 25). Kuna selles töös käsitletakse kitsast temaatikat sügavuti ja mitmekülgselt ning selgitatakse välja uusi asjaolusid, siis kasutatakse lõputöös nii dokumendivaatlust kui ka intervjuumeetodit, sest see annab laiapõhjalisema nägemuse kohtu vaatest sotsiaaltööle ja aitab seeläbi kaasa uute nüansside avamisele.

Töös kasutatakse kahte andmekogumismeetodit, sest tervikpildi saamiseks ja faktivigade vältimiseks on oluline töötada läbi võimalikult erineva päritoluga allikaid (Morgan, 2022, lk 65). Esmaseks andmekogumismeetodiks on dokumendivaatlus. Ametlikud dokumendid võimaldavad tänu oma inforikkusele (Lune & Berg, 2017, lk 149) välja tuua uusi ning seni teadmata asjaolusid ja nüansse, mis aitavad kaasa käsitletava teema laiemale avamisele (Morgan, 2022, lk 76), sest dokumendid annavad olukorrast ülevaate ning tihti suunavad ka ise muutusi või koguni muudavad ühiskonda (Lagerspetz, 2017, lk 166).

Dokumendivaatluse aluseks on valitud kohtuotsused, kus kajastuvad nii kohtule esitatud seisukohad, asjaolud kui ka kohtu mõttekäik ning argumentatsioon lõppotsuse põhjustest. Kohtuotsuste sisuanalüüs võimaldab jälgida uurimisteenusega seotud arenguid, sest arvestades kohtute infomahukat tööhulka, pole võimalik, et intervjuueeritavad mäletaks üksikasju (Armstrong, 2022, lk 8). Nii aitavad dokumendid kinnitada üksikasjaliku info kaudu teistest allikatest saadud teavet (Lune & Berg, 2017, lk 148). Avalikustamist võimaldavad maakohtulahendid on kättesaadavad Riigi Teataja veebilehelt.

Tsiviilkohtus menetletavaid tundlike eraeluliste andmetega juhtumeid tehakse TsMS (2005) § 479 lg 1 kohaselt avalikult teatavaks üksnes seaduses ettenähtud juhul. Uuringu jaoks vajalikud kohtuotsused saadi Riigi Teataja kohtulahendite otsingumootori abil, kus saab filtreerida nii vajaliku kohtu, kohtumaja, ajavahemiku, kohtuniku nime kui ka märksõnad lahendi tekstis (Justiitsministeerium, s. a.). Otsingusõnadena sisestati sotsiaaltööga seotud ametinimetusi, mida kasutatakse erinevates Pärnumaa KOV-ides:

sotsiaaltöötaja, sotsiaaltöö, lastekaitse, lastekaitsja, eestkostespetsialist, juhtumikorraldaja ja üldsõna „sotsiaal“, sest nii tulevad välja ka teised sotsiaaltööga seotud ametinimetused, nagu nt sotsiaalkonsultant või -nõunik (SA Pärnumaa Arenduskeskus, s. a.). Dokumendivaatluse baasküsimused (vt lisa 1) tuginesid esimese peatüki teooriale ja lähtusid lõputöö eesmärgist ning uurimisküsimustest. Intervjueeritavate kohtunike ning alaealiste ja ränka füüsilist vägivalda kogenud kannatanute konfidentsiaalsuse tagamiseks kodeeriti avalikult leitud kohtuotsused (vt tabel 1), kasutades selleks vaadeldud dokumentide uurimise järjekorra numbreid (esimene vaadeldud otsus on O1 jne). Uuring viidi läbi veebruarist märtsini 2023, mil valiti aastatest 2018–2022 Pärnu maakohtu Pärnu kohtumaja 15294 kohtuotsusest välja kriteeriumidele vastavad juhtumid. Töö analüüsi osas kasutati vaid neid otsuseid, mis olid täielikult kättesaadavad. Välja jäeti otsused, mis on avalikustatud resolutiiv- ehk lõpposana, sest nendes puudub asjaolude kirjeldus, menetluse käik ja põhjendused.

Tabel 1. Vaadeldud kohtuotsuste statistiline ülevaade

Kood	Menetlusliik	Aasta
O1	Kriminaal	2019
O2	Kriminaal	2020
O3	Väärtegu	2018
O4	Kriminaal	2021
O5	Tsiviil	2022
O6	Tsiviil	2020
O7	Tsiviil	2022
O8	Tsiviil	2022
O9	Tsiviil	2021
O10	Tsiviil	2019
O11	Tsiviil	2022
O12	Tsiviil	2018
O13	Kriminaal	2018

Seega põhineb käesolev töö 13-le sotsiaaltööd Pärnumaal kajastavale kohtuotsusele aastatest 2018–2022. Juhtumiuuring võimaldab andmeid koguda ja analüüsida samaaegselt, sest suure infohulga varajane läbivaatamine aitas välja valida uurimuse jaoks olulised dokumendid, millele edaspidi keskenduda (Lune & Berg, 2017, lk 172).

Kõikidele uurimisküsimustele ei ole võimalik vastata ainult arhiivandmete abil (Lune & Berg, 2018, lk), seega on teiseks andmekogumismeetodiks intervjuud, mis täiendavad

väga hästi eelnevalt teostatud dokumendianalüüsi (Laherand, 2010, lk 261) ja vähendavad eelarvamuste mõju tööle (Armstrong, 2022, lk 1). Ühtlasi võimaldavad intervjuud teada saada seda, mida töö koostaja ei oskaks oodata, aga mis uuritava teema kontekstis on väga oluline (Lagerspetz, 2017, lk 129). Intervjuu kaudu saab vestelda otse allikaga, võimaldades tal vabalt jutustada oma lugu ja nägemust (Lune & Berg, 2017, lk 66). Fookuse hoidmiseks kasutatakse töös poolstruktureeritud intervjuud, mis annab vestlusele nii temaatilised kui ka ajalised raamid, aga jätab piisava paindlikkuse kaudu mõlemale osapoolle võimaluse olulisteks täiendusteks ja täpsustusteks (Õunapuu, 2014, lk 171). Intervjuu kava (vt lisa 2) koostamisel toetuti esimese peatüki teooriale, dokumendivaatlusest saadud infole ning lõputöö uurimisküsimustele ja eesmärgile.

Märtsikuu teisel poolel viidi läbi intervjuud kuue (vt tabel 2) Pärnu maakohtu Pärnu kohtumaja kohtunikuga, kes on dokumendianalüüsi tulemusel enim käsitlenud sotsiaaltööd Pärnumaal. Intervjueeritavate valim on kvalitatiivsele uuringule kohaselt väike (Askarzai & Unhelkar, 2017, lk 27), sest vastajateks on oma ala tippeksperdid, kelle hulk on piiratud. Tegemist oli süvaintervjuudega, sest lisaks faktidele oli vaja teada saada ka kohtunike suhtumine ja arvamus (Lagerspetz, 2017, lk 134). Kuna nii kohtuotsused kui ka intervjueeritavad peavad vastama kindlatele eelpool kirjeldatud mõõdikutele, on valim eesmärgipärane (Õunapuu, 2014, lk 144).

Kohtunike intervjueerimiseks ja Pärnu Maakohtu Pärnu kohtumaja 2018–2022 tehtud otsuste statistika saamiseks taotleti luba Pärnu Maakohtu esimehelt 13.03.2023 saadetud e-kirjaga. Positiivne vastus koos vajaliku infoga tuli samal päeval. Pärnu Maakohtu Pärnu kohtumaja 11 kohtunikust läksid intervjueeritavate üldkogumisse 10, sest viimane kohtunik nimetati ametisse alles 2022. aasta lõpus (Vabariigi Presidendi Kantselei, 2022), seega jääb tema respondentide seast välja. Võimalike intervjueeritavate valiku hulka lisandus 2022. a sügisel ametist lahkunud pikaajaline Pärnu Maakohtu esimees (Vabariigi Presidendi Kantselei, 2021).

Intervjuud lepiti kokku e-kirja vahendusel ning eelnevalt saadeti respondentidele nende palvel vestluse teemad ja eesmärk (Lagerspetz, 2017, lk 159). Intervjuud viidi läbi kohtunike valitud ajal ja kohas. Otsekontaktis toimus viis intervjuud, üks viidi läbi veebis. Eelneva tingis püüd kulutada võimalikult vähe kohtunike piiratud ajaressurssi ning soov,

et nad tunneksid ennast vestluse jooksul võimalikult vabalt ja mugavalt. Intervjuud kestsid keskmiselt 48 minutit (pikim oli 72 min ja lühim 31 min).

Tabel 2. Intervjuude statistiline ülevaade

Kood	Tööstaaž aastates	Intervjuu aeg	Intervjuu koht	Intervjuu kestvus minutites
K1	5	19.03.2023	Uuri ja kodu	43
K2	13	20.03.2023	Veeb	31
K3	12	21.03.2023	Pärnu Kohtumaja	65
K4	18	21.03.2023	Pärnu Kohtumaja	36
K5	5	22.03.2023	Pärnu Kohtumaja	42
K6	14	23.03.2023	Pärnu Kohtumaja	72

Intervjuud salvestati MP3 helifailina diktofoniga, hiljem need transkribeeriti veebiprogrammiga tekstiks.ee (Olev & Alumäe, 2022, lk 409) ning salvestati Microsoft Office'i Wordi dokumendina. Anonüümsuse tagamiseks kodeeriti selle protsessi käigus intervjuueeritavate nimed (Õunapuu, 2014, lk 178) ning algandmed hävitati.

Andmeanalüüsimeetodina kasutati tekstiinfo rohkusest tulenevalt kvalitatiivset sisuanalüüsi (Bhattacharjee, 2012, lk 115), mis võimaldab teha tekste läbivate korduste ja esinemissageduste abil järeldusi ning üldistusi (Õunapuu, 2014, lk 160). See töö põhines juhtumiuuringu ristanalüüsil, kus sarnaste mustrite ja seoste leidmiseks kõrvutatakse ning võrreldakse dokumentidest ja intervjuudest joonistuvaid sarnaseid rõhuasetusi, jättes välja erinevused, mis võivad viia valede järeldusteni (Bhattacharjee, 2012, lk 97). Selleks kuulati ja loeti kogutud materjali uuringu käigus korduvalt üle. Abimaterjalina kasutati sõnapilve (vt lisa 3), kuhu sisestati kõik intervjuude vastused ilma ase- ja sidesõnadeta. Nii saadi sarnastele sõnadele, lausetele ja mõtetele toetudes koodid, alakategooriad ja temaatilised kategooriad (vt lisa 4). Juhtumiuuringute andmete kvalitatiivse sisuanalüüsi puhul on olulisel kohal lood kui kommunikatsioonisõnumid (Mohajan, 2018, lk 39). Seetõttu kasutatakse oluliste ja korduvate arvamuste esiletoomiseks järgmises peatükis ka mõningaid tsitaate intervjuudest. Autor püüdis vältida teemat ilmestavate lugude kärpimist, et mitte lõhkuda inforohket tervikut. Anonüümsuse tagamiseks kohtuotsuseid vaid refereeritakse.

2.3. Uuringu tulemused

2.3.1. Sotsiaaltöötaja kohtumenetluses

Selles alapeatükis käsitletakse paralleelselt teemade kaupa nii intervjuudest kui ka kohtuotsustest saadud informatsiooni. Aastatel 2018–2022 Pärnu kohtumajas tehtud 1888 väärteto otsuses ei leia sotsiaaltöö kuidagi kajastamist. Kuigi üldjuhul kaetakse avalikult leitavates väärtetegude lahendites kõik teised isikuandmed peale nime ja isikukoodi, siis ühel korral oli mainitud süüdistatava ametiks sotsiaaltöötaja. Ta tabati joobeseisundis autoroolist ja sai karistada (O3). Otsuse langetanud kohtuniku (K2) sõnul oli see vajalik, sest süüdi jäänud isiku teenistussuhe põhines avaliku teenistuse seadusel, mille kohaselt peab sellele järgnema ka distsiplinaarmenetlus ametiasutuses.

Vaadeldaval perioodil läbi töötatud avalikest kohtudokumentidest leidis sotsiaaltöötaja kajastamist 4011 kriminaalotsuses vaid kuues, neist sisuliselt on sotsiaaltööd kommenteeritud vaid neljas otsuses, kas tsiviilkostajana (O2), tunnistajana (O4) või lapse esindajana (O1, O13). Samas ütlevad mõlemad intervjuueeritud kriminaalkohtunikud (K2, K6), et keskmiselt osalevad sotsiaaltöötajad istungitel aastas 7–8 korral ja rõhutavad siis sõna „vist“. Süütegude arutamise juurde kutsuvad kohtunikud sotsiaal- või lastekaitsetöötajad haavatavatele gruppidele toeks vaid taotluse alusel:

Kui emb-kumb pool avaldab eelistungil soovi, kutsun alati alla 14-aastase lapse või puudega isiku puhul juurde sotsiaaltöötaja. Samas kui tal on olemas hoolitsev vanem või lähedane, siis jätan kutsumata, sest liigne inimeste hulk võib istungit segada ja mõjuda ka toetuse vajajale stressi tekitavalt, sest üldjuhul toeks tulnud sotsiaaltöötajad tulevad ja lihtsalt on, nad ei süvene, rääkimata eelnevast inimesega kokku saamisest või muust taustatööst. (K6)

Tsiviilasju arutanud või arutavad kohtunikud ütlevad, et puutuvad sotsiaaltöötajatega kokku pidevalt (K1, K2, K4, K5) ja iganädalaselt (K3). Rõhutatakse, et vajadusel on alati kohtu poolt sotsiaaltöötaja kaasatud (K1, K3, K4, K5). Kõik intervjuueeritud kohtunikud, kes on omanud selle valdkonnaga kokkupuudet, toovad välja, et peamiselt jõuavad sotsiaaltöötajad kohtusse eestkoste teemade, lapsehooldusvaidluste ning alaealiste varadega tehtavate tehingute tõttu. Seda sama kinnitab ka töö autori poolt läbi töötatud 2018–2022. aasta kohtustatistika, kus 9394 tsiviilasjast 2740 otsusel või määrusel oli

kokkupuude sotsiaaltöötajaga. Neist 747 olid perekonnaõiguslikud vaidlused, 492 puudutasid täiskasvanu eestkostet, 133 olid tehingud varadega, vähemal määral isiku paigutamine haiglasse, hoolekandetasutusse jne. Nimetatud kohtuasjad on seotud sotsiaaltööga, kuna neis on ära toodud mitmeid TsMS ja PKS paragrahve, millest tulenevalt peab kohus alati kaasama sotsiaaltöötaja või lastekaitsja.

Kõik respondendid toovad välja, et sotsiaaltöötajate hakkama saamine kohtus sõltub teadmistest ja isikuomadustest ning suutlikkusest infot kohtule edasi anda. Ühel meelel ollakse ka selles, et teada on vaja õiguslikku keskkonda, kus toimetatakse, sest see aitab tuua õigeid ja kohtu töö jaoks vajalikke argumente. Eelneva aluseks on aga materjali tundmine (K2, K3, K6). Isikuomadustest tuuakse olulisemana välja empaatiavõimet (K1, K2, K3, K6), sest see võimaldab kaugemale näha (K2) ning aitab kaasa sisulise ja jätkusuutliku lahenduse saavutamisele, et ei takerdu vaid hetkeolukorra rahustamisesse (K1, K3).

Sotsiaaltöötajate üheks tugevuseks peavad kohtunikud (K2, K4, K6) seda, et tunnistuse andmiseks on nad alati hästi ettevalmistunud ning ütlused on täpsed, räägitakse sellest, mida ise on kogetud. Kõik kohtunikud rõhutavad, et ütlusi andes on oluline märkida, mida ollakse ise kogenud ning mida, millal, kus ja kelleltki hoopis kuulsid. Peamiseks probleemiks, mille vastu kohtunikud (K1, K3, K4, K5, K6) pörkuvad, on see, et oma tubliduses õpivad sotsiaaltöötajad eelnevalt metaandmed selgeks, samas needsamad sotsiaalteenuste ja -toetuste andmeregistri (edaspidi STAR) kanded on osapooltel olemas ja seega näevad neid kohtunikud ise. Väärtuslik on hoopis taustainfo, mis jääb andmebaasi kantud metaandmete taha (K1, K3, K4, K6). Lastekaitse asjades kasutatud STAR-i kanded on kohtutele väga hea baasinfo allikas (K1, K3, K4). Eestkoste küsimustes on sinna tehtud kannetest vähem abi, sest STAR-i väljavõttest pole näha, kes ja millal on sissekande teinud ja kui pole kannet, siis sotsiaaltöötaja ei mäleta või ei tea (O3, O9). Metaandmed ei aita ka kohut, kellel on vaja kontekstist aru saamiseks fakte (K1, K3). Täiskasvanuid puudutavate vaidluste korral jätab KOV STAR-i andmed üldse esitamata (K1, K3), seda ka süütegude puhul, kus võistlevas menetluses on KOV-il vaja tõendada, et on teinud kõik võimaliku ja seadusest tuleneva (O2). Samuti on mõnikord jäänud hea tunnistus eneseväljendusoskuse taha (K2, K5, K6). Teema tõstatanud

kohtunikud ei tihka aga hinnangut anda, kas see tuleneb pingelisest olukorrast (K6) või isikuomadustest (K2, K5).

Kõigilt tsiviilkohtunikelt saab kiita sotsiaaltöötajate oskus lastele läheneda (K3, K4), nendega kontakt saavutada (K1, K4) ning lastele arusaadavas keeles suhelda (K2, K5). Pigem satutakse konflikti lapsevanemaga (K4, K5, O11), kuid ka siin tunnustatakse oskust mitte lasta ennast vastuoludest mõjutada ning suutlikust tööd jätkata ja abivajajaid aidata (K5), sest parim abi lapsele on kogu pere toetamine (K1).

Suurim probleem sotsiaaltöö spetsialistidega on kohtu otsuste ja korralduste mittetäitmine. Seda toovad välja kõik intervjueeritavad kohtunikud ning lõpplahendid (O9, O12, O13). Sarnased lood (vt lisa 5) läbivad viit intervjuud kuuest, näitena olgu siinkohal välja toodud neist kõige drastilisem:

Arutasin üht kriminaalasja, kus isa süüdistati ema löömises ja kolmel erineval ajal ka laste väärkohtlemises. Lapsed olid väga noored, alla viieaastased. Piltide järgi juhtumis kohati sinised kui mustikad. Juba kohtueelsel uurimisel oli peale pandud lähenemiskeeld lastele ja isa elas eraldi ning ka minu kohtuasja arutamise ajal jätsin selle määrase muutmata. Täieliku üllatusena tuli istungite keskel välja, aga et kannatanust ema on kriminaalasjast n-ö tüdinenud ja soovis nüüd nagu juhtunu olematuks teha. Selgus seegi, et vahepeal on lastekaitsetöötaja osavõtul, kohtu teadmata, alustatud n-ö perekondlikke kohtumisi. Sisuliselt kohtumäärust ei täidetud ja seda lastekaitsetöötaja kaasabil. /.../ Aga kui laste huvid on vastuolus nii ema kui isa huvidega, siis olin sunnitud määrama lastele eraldi advokaadi, sest antud segadusega oli kohtu selja taga kaasa läinud lastekaitsetöötaja ning selgelt selline tegevus nii kohtu kui prokuröri teadmata, oli lubamatu. Selliseid asju ei tohiks olla. Otsuse kuulutamisel pidasin vajalikuks isale kohaldada osaliselt ka reaalselt vangistust, seega selgelt ei olnud ma nõus juhtunuga ja minu meelest selline tegevus kahjustas nii kriminaalmenetlust kui laste huve. Siin kas lastekaitsetöötaja lasi end n-ö eksitada ja ei olnud piisavalt põhjalik, mis ei vabanda, või lihtsalt ei olnud oma töös hoolikas. /.../ Lähenemiskeelu rikkumine (sh sellele kaasaaitamine) võib olla teatud juhtudel kuritegu, kui tekib seaduses nimetatud negatiivne tagajärg või on korduv rikkumine [Karistusseadustik § 331²]. (K6)

Negatiivsena tuuakse välja ka sotsiaaltöötaja poolt kohene oma seisukoha väljendamine ja vaidluses ühe poole valimine (K1, K2, K3). Seda eriti lastega seotud küsimustes, kus tegelikult peaks sotsiaaltöötaja seisma laste huvide eest (K1, K3, K5), sest kohtunik vestleb lapsega üldiselt vaid korra (K1, O5, O7, O11), sotsiaaltöötajal on suurem pilt tänu taustainfole (K3, O12).

Kõige hullem on see, kui sotsiaaltöötaja ütleb kohe vaidluse alguses ära näiteks emal või isal on õigus, ilma põhjendusi toomata või mõistmata vaidluse sisu. Seal tekivad psühholoogilised aspektid, mis võivad selle vaidluse teha palju hullemaks, sest teine pool juba enne asja algust tunneb, et talle tehakse liiga. Mõlemad pooled, kõik, peavad tundma, et nad kuulatakse ära, neil on võimalus kaasa rääkida. Tundub, nagu tahab sotsiaaltöötaja asja kiirest lõpetada. Kuula pooled ära, anna oma arvamus ja kindlasti põhjenda, selgita seda. Vaidluste puhul tuleks kasuks kui sotsiaaltöötaja ütleks oma lõpliku seisukoha kõige lõpus, siis kui kohus seda küsib. Menetlus peab alati olema õiglane, tegelikult on see nii elementaarne! (K2)

Selge erisus kriminaalkohtunike ja tsiviilkohtunike vahel jookseb läbi küsimuses, kus paluti nende kogemust kohtus sotsiaaltöötajaga kaasa tulnud KOV-i juristide või vallasekretäridega. Kõik küsitatud tsiviilkohtunikud on kokku puutunud sotsiaaltöötajale kohtusse toeks saadetud juristi, valla- või linnasekretäri või lausa palgatud advokaadiga. Kogemuste hulk varieerub: kellel on olnud ainult üksikjuhtum (K5), kes puutub sellega kokku pidevalt (K4). Vaadeldud kohtuotsustest nähtub advokaadi või KOV-i juristi kaasamine vaid kriminaalasjades (O2, O3).

Üldiselt ei käi sotsiaaltöötajad koos juristiga, kui vaidlus ei ole õiguslikult keeruline. Samas, näiteks eestkostetava varaga tehtavate tehingute puhul tundub mulle igati mõistlik, et selles küsimuses tuleb ka jurist istungile ning aitab seisukohta koostada, kui vajalik on näiteks arvamuse andmine asjaõiguse normide kohaldamise ja rakendamise kohta. Sotsiaaltöötaja ei ole jurist ja ei oma eriteadmisi asjaõigusest, kui kohus küsib menetlusnormidest tulenevalt kavandatava tehingu osas seisukohta kohalikult omavalitsuselt, siis tuleb seisukohas ka õiguslikke küsimusi käsitleda. Mul on olnud selliseid eestkostetava varaga tehinguid, kus lisaks sotsiaaltöötajale on osalenud kas vallasekretär, jurist, maakorraldusnõunik vms. Pean seda igati mõistlikuks ja kohaseks, kuna see aitab

kaasa asja lahendamisele. /.../ Samuti on mul olnud ka vanema hooldusõiguse piiramise vaidlusi, kus vald on pidanud vajalikuks lisaks sotsiaaltöötajatele palgata valda esindama ka vandeadvokaadi, ning konkreetse juhtumi keerukust silmas pidades oli menetlusnorme tundva juristi osalemine selles asjas kindlasti vajalik ja hõlbustas asja lahendamist. (K3)

Kriminaalkohtunikud ei näe selleks vajadust. Küll on käinud sotsiaalküsimustes ütlusi andmas KOV juristid üksi ilma eriala spetsialistita (O2), juhul kui KOV teostab eestkostet kannatanu või kahtlustatava üle. See on toonud kaasa probleeme (K2, K6, O2), sest üldjuhul pole nad asjaga sisuliselt tegelenud ega isegi mitte tutvunud ja jäävad passiivseks osapooliks, mõistmata, et kriminaalkohtus on võistlev menetlus, kus ise tuleb olla aktiivne pool, mitte oodata nagu tsiviilkohtu hagita menetluses, et kohus küsib infot. Mõlemad kohtunikud rõhutavad, et võistlevas kriminaalmenetluses saab kohus vaid selgitada, kes ja mida tõendama peab, aga pole õigust viia sihile, st kohtutegevus ei tohi anda eeliseid kellegi kasuks, sest kohus ise ei tohi tõendeid koguda ning peab vaidluse suhtes olema erapooletu.

Vahel on jäänud selline mulje, et kui kriminaalasjas on tsiviilkostja esindaja linnavalitsus, keda üldjuhul esindab siiski kas KOV-i jurist või sotsiaaltöötaja, siis eeldatakse justkui kohus oleks nagu hagita menetluses ja nad võivad olla passiivsemad. Hagita menetluses on tõesti vastupidi, seal kohtul aktiivsem roll, kohus ise ka võib tõendeid koguda ja otsida, aidata tõde leida. Seda kohtu erinevat menetluslikku rolli, sõltuvalt menetluse liigist, peaks teadma iga sotsiaaltöötaja, et nad ei tohi segi ajada võistlevat hagimenetlust ega mitte võistlevat hagita menetlust. Sotsiaaltöötaja võiks teada, et üldmenetlustes ja võistlevates menetlustes pole kohtu laual algusest peale n-ö kogu juhtumit, vaid sinna järjest lisatakse asju, mida pooled kohtule ise esitavad. (K2)

Sotsiaaltöö kvaliteet on ajas paremaks muutunud (K3, K4). Eriliselt saab kiita sotsiaaltöötaja oskust suunata osapooli kokkuleppele, seda ka istungi ajal, olles niiviisi kohtunikule oluliseks toeks (K1, K4).

Pilt, milline oli sotsiaaltöötaja 2010. keskel ja nüüd, on nagu öö ja päev. Varem oli väikevalla sotsiaaltöötaja keskmine vanaproua, kes suhtus sotsiaalprobleemi

nagu Naised Köögis laulus „Aasta ema“ /.../ [tsiteeritud osa laulust, vt lisa 6, autori märkus]. Siis täna on sotsiaaltöötaja üldjuhul kliendikeskne, teda hoidev ja abistav. Julgen öelda, et tegemist on avatud institutsiooniga ja mulle meeldib see, mida näen. (K3)

Sotsiaaltöötajate kohtutöö kvaliteet sõltub ka KOV-ist, suures omavalitsuses on töö professionaalne (K4), väiksemas on aeg-ajalt vajakajäämisi (K4) ehk rohkem ise leiutamist (K1). Kiidetakse siiski sotsiaaltöö üldist taset, see on palju edasi arenenud võrreldes varasema perioodiga (K2, K3, K4). Kõige rohkem saab kiita Pärnu linn (K1, K3, K4), kus sotsiaaltöötajad on paindlikud (K3), targad ja tähelepanelikud (K4). Samas saab kohtuotsusest lugeda ka konkreetseid etteheiteid, et olles ise kahest seadusest, SHS-ist ja PKS-ist, lähtuvalt korraga eri rollides, sh teenuse osutaja, unustatakse kvaliteedinõuded ja üldised sotsiaalhoolekande põhimõtted (O1, O2). Lääneranna ja Põhja-Pärnumaa valla kohtusse jõudvad avaldused jäävad nõrgaks (K1, O10) või ei ole piisavalt korrektselt koostatud (K4). Samuti on probleem olnud Saarde vallast tulnud avaldustega, sest kohtusse pöördumine peab olema viimane, mitte esimene abinõu enne teisi toetavaid meetmeid (K1, K3, K4, O7). Väikeste omavalitsuste probleemina tuuakse välja ka see, et pole kodudes käidud ja suheldakse vaid ühe vanemaga, kes kohtu poole pöördus (K1, K5). Või on esitatud dokumendid puudulikud, mistõttu ei saa menetlust alustada või tuleb juurde küsida (K1, K3, K4). Positiivsete eeskujudena tuuakse KLAT-i ja lapsendamise dokumente, mis on alati põhjalikud (K5) ja väga hästi ette valmistatud (K1, K4). KLAT teenuste puhul on seadusandja SHS-is väga täpselt ära kirjeldanud, mida taotlus peab sisaldama (K1, K3, K6). Kõik intervjueritud kohtunikud ütlesid, et seis läheb aina paremaks ning täna on olukord juba hea.

Sotsiaaltöötajatest on tuntav abi kohtule, ükskõik millise Pärnumaa omavalitsuse poole pöördun arvamuse saamiseks, tuleb asjalik arvamus. Üldiselt ei ole enam nii, et igast dokumendist võtsin midagi *copy* ja *paste* 'ga ning saadaksegi vastus. Täna ikka tehakse väga heal tasemel klienditööd, käiakse kohtumas, räägitakse laste lähedastega ning kõige selle tulemusel saab kohus põhjendatud arvamuse. (K4)

Kohtus tehtava sotsiaaltöö kvaliteedi tõusule on kaasa aidanud ka kitsam spetsialiseerumine (K3, K4, K5). Sotsiaaltöötajad tunnevad oma valdkonda hästi (K3,

K4), sest on saanud koolitusi ja tänu sellele oskavad nad paremini selgitada ning teemat avada (K5). Edasiminekuks paistab seotud olevat KOV-i suurusega – mida suurem omavalitsus, seda rohkem võimekust ja võimalusi (K3, K5). Samas pole spetsialiseerumine vähendanud töökoormuse hulka (K3, K4). Valdade liitmine tõi leevendust lastekaitsetööle (K3), samas on neid ikkagi vähe (K3, K5). Kõige suurem tööhulk on eakatega tegelevatel spetsialistidel (K3, K4). Kõigis vaadeldud kohtuotsustes mainiti ühes eestkostespetsialisti (O5), ühes nii lastekaitset kui sotsiaaltöötajat (O1), kolmes lastekaitset (O6, O12, O13) ning ülejäänutes ainult sotsiaaltöötajat.

Sotsiaaltöötaja võrdkujuna kirjeldavad kohtunikud noort (K6), alla viiekümne aastast naist (K1, K3), kes on hästi haritud (K2, K3, K4) või õpib (K3). Sotsiaaltöötajad on pühendunud (K3), aktiivsed (K3, K4), üldjuhul kliendi parimate huvide eest väljas (K2, K3, K4) ka siis, kui kliendid ise neid huvisid ei näe (K3). Dokumendid on alati õigel ajal esitatud ning ka istungile ei jäta nad kunagi tulemata (K1, K3, K6). Samas ei ole alati kõik nii hästi, nagu mõõnab K3: „Olen näinud ka passiivseid ja siis ka sellised, kelle teadmised pole nii head, aga püüdlikkus on olemas.“ Kohtunikud näevad sotsiaaltöötajaid üldiselt tõeliste professionaalidena, kuid nii nagu elus ikka, on alati ka arenguruumi.

2.3.2. Kohtu otsused sotsiaaltööle

Rõhutada tasub veel kord eelpool välja toodut: kõigi intervjuueeritavate jaoks on oluline, et sotsiaaltöötajad teaks, millises rollis ja menetlusliigis kohtusse tulla. Seda viimast tõstavad vestluse jooksul korduvalt esile mõlemad kriminaalkohtunikud, kes soovivad ka välja, et kui ollakse võistlevas menetluses, tuleb eelkõige vastata küsimustele ning eristada sealjuures kindlasti seda, kas tegu on vastaja enda kogemustega või kui ei ole, siis kust ja kellelt ta info sai. Sellisel juhul on oluline fikseerida kohtu oma ütlustega ka algallikas. Samuti selgitasid nii K2 kui ka K6, et juhul kui risküsitluse lõppedes jääb midagi olulist tähelepanuta, siis tuleb sellest kohtule märku anda, sest vastavalt seadusele on kõigil kohustus juhtida kohtu tähelepanu asjassepuutuvale ning teadaolevale infole. Kohus saab siis otsustada, kas lubab lisainfo sisse tuua või mitte. Erinevad otsused sotsiaaltöötajale tsiviil- ja kriminaalprotsessis sõnastas K2:

Hagita- ja väärteomenetluses antakse tunnistajale kohe alguses võimalus kõik ise oma sõnadega, mida juhtumi kohta teab ja on kogenud, ära rääkida. Ja alles lõpus, kui midagi puudu jääb, tulevad küsimused. Siis tulebki kõik ise ära rääkida ja

mitte oodata küsimusi, see on hagita menetlus. Hagiga kriminaalasjades näiteks on kõik vastupidi, kõigepealt poolte küsimused ja siis vajadusel tunnistajapoolne täiendus.

Eraldi töid kriminaalkohtunikud välja, et tuleb osata olla aktiivne ka kannatanu või kostja (O2) esindajana, et vajadusel ei jäetaks kriminaalasjas tsiviilhagi juurde esitamata, sest hiljem on seda eraldi nõuda palju ressursikulukam.

Kriminaalkohtunikud rõhutavad taas sotsiaaltöötaja sisuteadmiste ootuste küsimusele vastates, et dokumente pole tunnistuse andmiseks vaja pähe õppida, pigem on vaja avada, miks see info on sinna tekkinud. Lisaks on tarvis teada oma rolli – kas ollakse kohtu ees vahetu pealtnägija, iseloomustava tunnistaja või kostja esindajana (O1, O2). Kohtunikud peavad oluliseks, et arutlusele tulev juhtum oleks sotsiaaltöötaja jaoks selge, sest risküsitluse ajal on vastaspoole ülesanne õñnestada. Kui vastaja jutust ei suudeta eristada, mis on fakt ja mis kuulujutt, võib kohus tunnistuse kas täielikult või osaliselt mitteusaldusväärseks tunnistada. Mõnikord on vastaspoole küsimused väga teravad ning ebamugavad, aga kohtunik saab need maha võtta vaid siis, kui teine pool protestib või juhib ebasobivale küsimusele tähelepanu, sest võistlevas kriminaalmenetluses ei tohi kohtunik väga ise sekkuda (K6).

Uue infona toovad mõlemad kriminaalkohtunikud välja, et nad ei ole mitte kunagi oma praktika jooksul näinud, kuidas lähtuvalt KrMS §-ist 290 ja §-ist 70 esitab alla 14-aastasele lapsele või puudega isikule ülekuulamisel küsimusi ka kohtu loal neile toeks tulnud sotsiaal- või lastekaitsetöötaja. Teemat avab K6:

Kindlasti ma ei reklaami ega kutsu üles, et seda tuleks alati kasutada, sest sotsiaaltöötaja ei tea kogu toimikut, kõiki asjaolusid. Tasuks mõelda, millal ja miks see säte võiks olla vajalik? Võib-olla oleks õige lähenemine see, kui sotsiaaltöötaja on ülekuulamise juures ning ta on kuulnud ära küsimused ja vastused ning ta suudab põhjendada, et kasutades ära eriala teadmisi, siis tekib kahtlus, et antud isik ehk ei saanud siiski sellest küsimusest täielikult aru ja viidates sellele sättele, küsida kohtult luba küsimuse esitamiseks. Aga eeltoodu ilmselt erandlik olukord, kuid huvitav on see, et see on ilmselt see koht, kus väga formalistlikult rääkivad juristid ehk ei ole tähele pannud, kuidas kõnetada konkreetset last või puudega isikut. Seega tuleks olla väga tundliku lähenemisega

ja peab olema tugev põhjendus selliselt märku andmiseks, aga samas seda peaks tegema, kui tunnistaja võib olla eksimuses. Samuti tuleb valmis olla, et advokaadid jne ilmselt ründaks kohe, kui see olukord neile ei sobi.

Kui midagi kohtu poolt küsitud teema kohta ei ole meeles, siis ei tasu karta (K1, K4, K5), vaid tuleb ausalt (K2, K3, K6) ja selgelt (K4, K6) nii öeldagi, sest see vaid tõstab tunnistuse usaldusväärsust (K1, K2, K3, K4, K5, K6). Sama tuleb välja ka lahendist (O4), kus kannatanust sotsiaaltöötaja annab muidu väga täpse ja teiste tunnistajate ütlustega haakuva tunnistuse, aga ütleb, et kukkus vastu treppi, kuid see info oli vale, mistõttu kohtunik peab pikalt põhjendama, miks ta selles osas jätab tunnistuse tähelepanuta, kuigi muidu on antud ütlused usaldusväärsed. Kriminaalkohtunikud toovad erinevusena tsiviilkohtumenetlusest välja ka tähelepaneku, et süüteo asjades oletada (K2) ja arvata (K2, K6) ei tohi.

Tsiviilkohtunike jaoks on murekoht väikesed kogukonnad ja sealsete sotsiaaltöötajate võimu näitamine (K1, K4, K5) või siis enda valla inimeste poole hoidmine (K1, K3, K4, K5). Selline oma hoidmine on inimlikult mõistetav, sest tuleb ju edaspidigi koos väikeses kogukonnas elada (K3) ja koostööd teha (K2, K4), pealegi oma inimest tuntakse ja teatakse (K1, K4). Kohus ootab aga objektiivset arvamust, mitte iga hinna eest enda valla kodaniku poole hoidmist (K4, O11). Teine murekoht väikeste kogukondadega on julgus anda ütlusi või avaldada kohtus isiklikku seisukohta, sest oma inimesed on kogu infot hoomamata teisel arvamusel (K5, O10), aga kohtu eest ei tohi olulist infot varjata, sest see võib viia eksliku lahendini (K1). Kurdetakse ka probleeme kohtumäärustega KOV-ile saadetud tundlike isiku- ja terviseandmete lekkimisega (K4, K5). Kohus ootab, et delikaatsed andmed püsiksid salajas ning olukorrast teaks vaid asjaomased, eriti väikeses kogukonnas (K4, O9), kus selline andmete lekkimine võib põhjustada usaldamatust (O9).

Tsiviilkohtunikud ootavad sotsiaaltöötajalt kui avaldajalt või arvamuse andjalt teavet, milline info on KOV-i sotsiaalsüsteemis isiku kohta juba olemas. Oluline teadmine on ka see, kui teavet ei ole (K4). Samas ei tasuks sellega piirduda, vaid tuleks öelda, et teadmist või kokkupuudet ei ole, aga pärast küsimuse laekumist tehti vastavad toimingud ning saadi teada vajalik info (K1, K3, K5). Kinni ei tohiks olla stampides ja trafaretsustes (K4). Olukorrast tuleb kirjutada lihtsalt ja inimlikult (K3, K4). Pole vaja seadusi ümber kirjutada (K4, K5) või ümber sõnastada (K1, K3), neid teavad kohtunikud ka ise (K3,

K4). „Kohtuniku lõppotsust pole vaja avalduses kohtuniku eest sotsiaaltöötajal ise valmis kirjutada“ (K3). Arvamuses või avalduses peab lähtuma asjaoludest: milles seisneb abivajadus ja miks tuleks olukorda nii reguleerida nagu KOV taotleb (K1, K3, K4, K5). Põhjalikult kirja pandud faktoloogia (K1, K3, K4, K5) ei tohi jääda kirjeldavaks (K1, K4), vaid peab olema sisuline, kui näiteks: „tugiisik on teinud teateid, siis vaid teadete tabelist ei piisa, vaja on juurde lisada, kellele need on tehtud, mis eesmärgiga ning mida sellest järeldati ja ette võeti“ (K4). Oluline on siin meeles pidada, et sotsiaaltöötaja on näinud isikuid eri situatsioonides ja seetõttu teavad kõige paremini faktilisi asjaolusid ehk mis (K1, K5) ja miks juhtus (K3). Lisaks on tähtis teha kokkuvõtte, mis tulemust varasemast tegevuskavast oodati ja miks see ei õnnestunud või polnud piisav (K1, K3, O11) ning kuidas kohtumeele aitab paremini edasi (K3, K4, K5, O8). Sotsiaaltöötaja avaldus või arvamus peab olema emotsioonivaba (K1, K3) objektiivne kõrvaltvaataja seisukoht (K1, K4, K3). Negatiivse näitena rääkis K3 alljärgneva loo:

Paar aastat tagasi toodi minu lauale lapse perest eraldamisel ruudulistel lehtedel kodukülastusaktid. Akt algab nii: lastekaitse töötaja teostab kodukülastust, laps sööb laua taga isukalt suppi. Korter koristamata jne. Kappides ja külmikus pole lapse jaoks sobivat toitu. Lapsel süüa pole. Aga see supp, mida laps isukalt sõi!? Kuidas te saate öelda, süüa pole, kui istub laua ääres ja sööb? Kust see hinnang tuleb? Kui kodus pole toiduvarusid, siis nii tulebki öelda, mitte et lapsel pole üldse süüa, on näha, et süüa tehtud oli. Tuleb vaadata alati, et kirja pannes ei tehtaks järeldusi oma emotsiooni pinnalt.

Inimeste ja olukordade tajumine emotsioonide kaudu on tunnustatav, sest see näitab empaatiavõimet (K1, K2, K3) ja aitab oma tööd hästi teha (K3), kuid see ei tohiks siiski viia liigsete üldistusteni (K1, K3). K3 kirjeldab järgnevat juhtumit: „Tuli avaldus, kus öeldi, et laps helistas ja viitas kasuisapoolsele ärakasutamisele. Me vajame, mida konkreetselt öeldi, mitte mida sotsiaaltöötaja järeldas. See väga ränk süüdistus, siin vaja olla võimalikult faktitäpne.“ Sotsiaaltöötajad peavad suutma kohtule edastada kogu vajaliku info, mille alusel kohus saaks otsuse langetada või määruse välja anda (K1, K3, K4). Selline võimalikult täpne info on kohtule vajalik, et saaks valmistuda istungiks ja lapse ärakuulamiseks (K4, K5): „Kui asjaolud on kohe selged, siis ei ole lihtsam mitte ainult kohtunikul, vaid ka teistel menetlusosalistel ning see kiirendab kogu protsessi“

(K1). Ei pea ise andma lõpliku hinnangut ja kujundama seisukohta, selle teeb faktide põhjal kohus (K1, K3, K5). K3 avaldas soovi:

Näha kohtule esitatud dokumentides ekspertteadmist, mis hetkel on piir käes ja kõik kohtueelsed meetmed on ära proovitud, et nüüd tuleb kas seada eestkoste või paigutada hooldekodusse. Kohus ju vabaduste piiramine ja see peab olema viimane abinõu. Ega see lihtne ei ole, sest samas ei tohi kohtusse pöördumisel ka õiget hetke maha magada.

Samas ei tohi seda otsust karta ja jäädagi erinevaid meetmeid proovima (K3), kuigi piir selle õige momendi ära tabamiseks võib olla päris keeruline (K1). Suurim soov kõigil intervjuueeritud tsiviilkohtunikel on see, et kohus oleks siiski viimane abinõu, enne tuleb kõik muud teenused ja abimeetmed ära proovida. Vastasel juhul on minnalaskmine (K3, K4) ning seda olla ei tohi (K4). Tuleb suuta säilitada objektiivsus (K1, K4): kohtusse pöördumise motivaatoriks ei saa olla raha (K1, K3, K5, O5, O7), näiteks eestkostetoetuse saamine (K5, O5).

Praegu on üks avaldus, kus mulle tundub, et on kergema vastupanu teed mindud. Inimese pähe ju ei näe, võib-olla on ka ülemõtlemine. Eestkostel alaealine saab täiskasvanuks ja KOV soovib tema üle seada uue eestkoste, sest ta ei oska rahadega majandada, raiskab kohe ära. See pole eestkoste seadmise aluseks. Avalduses on küll paragrahv sees, et on nõrgamõistuslik, aga pole ühtegi vihjet, asjaolu, et tal see ka diagnoositud oleks. Eestkostel on täna seetõttu, et vanematelt on hooldusõigus ära võetud ja ta elab perekodus, kus tal polegi võimalust olnud ise majandama õppida. Selle küsimuse lahendamiseks on tugiisikud ja teised teenused. See avaldus on põhjendamata, aga selle taustal on võimalus riigilt raha saada, sest noorel puudub õppimise ajal sissetulek. Aga selleks on muud abinõud, nt TTT [toimetuleku toetus, autori selgitus], mitte otsustusõiguse piiramine. (K4)

Tsiviilkohtunikud ei väsi rõhutamast faktide olulisust. Üheleheliste avaldustega pole ükski intervjuueeritav rahul, sest nendega pole midagi peale hakata (K5), sama puudus märgitakse ära ka ühes vaadeldud otsuses (O12). Midagi ei ole teha arvamusega, et nõustutakse arsti või advokaadi seisukohaga, aga millistel argumentidel need põhinevad, pole selgitatud (K1, K3, K5).

Tsiviilkohtunikud toovad lastekaitse juhtumite puhul murekohana välja, et laps jääb fookusest välja ja keskendutakse vanemate huvile. See on mõistetav, sest lapse mure lähtub vanemate probleemist (K1), aga lastekaitsja roll on ikkagi esindada lapse parimaid huvisid, mitte seda, kuidas vanematel on mugav (K5). Kui valitakse ühe vanema pool, siis peab see olema põhjendatud (K1, K3). Ei ole kohane väljendada, et on ju loomulik, kui laps kasvab emaga (K3). Samuti ei saa pidada heaks põhjenduseks, et parim on jagatud vanemlus, sest nii on tagatud vanemate võrdne kohtlemine (K1, K3, O11). Jättes kõrvale vanemate mugavuse (O11) ning lähtudes lapse huvidest, tuleb kaaluda kõiki vanemlusvorme, sealhulgas nt „linnupesa vanemlust“ (K1, K3, K5).

Kindlasti ei tohiks olla suhtumist, et kui pere tuleb lapse nimel kohtusse nt tema pärandvaraga tehtava tehinguga, siis on tegu pere siseasjaga ja sotsiaaltöötaja sinna ei sekku (K1, K3). Sellises olukorras on proaktiivsus väga oluline, sest kohtu järelevalve all tehtav tehing saab olla ainult lapse huvidest lähtuv (K3).

Haavatavatele klientidele pakutavate sotsiaalteenuste puhul on kohtunike jaoks probleemne nende projektipõhisus (K1, K3, K4). Valik on küll suur, aga paljudel on taga ühekordne rahastus (K1):

Tuleb uus asi, sotsiaaltöötaja soovitab, näed, et toimib, tahaks uuesti määrata, aga siis saan istungil teada, et seda enam pole, sest projekt sai läbi ja rahad koos sellega. Kusjuures minu käest pole kordagi küsitud, et mida ühest või teisest teenusest arvate, kas aitas, kas vaja jätkata jne. Ma oleks nii mõnegi teenuse eest valmis rohkem kui hea sõna ütleva.

Kõik kolm kohtunikku (K1, K3, K4) peavad eriti kahetuvaks koolituse „Imelised aastad“ ära kadumist. Teenus, mida kõige enam turule oodatakse, on abiprogramm lastele, kes on kogenud ühest vanemast võõrandamist (K1, K3, K5), sest just see lõhub kõige enam neid lapsi, kellega kohtunikud on kokku puutunud (K1, K3).

Teine lastega peresid puudutav mure on uue riikliku teenusena käivitatud perelepituse (K1, K3, K5) lisandumine. Praegu tundub, et KOV surub kõik keerulisemad pered kiirelt kohtusse, sest see on tasuta perelepitusteenus (K1, K3), isegi siis, kui vanemate konfliktiallikas pole mitte suutmatuse jagada lapse hooldusõigust, vaid toimetulematust ja halvad vanemlikud võtted (K1, K3, K5, O8). Neid peresid toetaksid hoopis teistsugused

teenused (K3, O8). Kahjuks pole kolmel (K1, K3, K5) teemat puudutanud kohtunikul ühtegi õnnestunud riiklikku perelepitust, kus oleks saavutatud vanemluskokkulepe ning lepituselt tullakse kohtusse tagasi edutuse tõendiga (O8, O11). Samas on eralepitajatega varasemast tasulisest teenusest häid näiteid rohkesti tuua (K1, K3).

Samuti on soov, et kui inimesed liiguvad ühest KOV-ist teise, ei kaoks nad sotsiaaltöötajate jaoks ära (K3, K4). Ei tohi olla, et teise KOV-i territooriumil toimuvat nähakse nende vastutusalana, aga asjad jäetakse üle andmata (K4, O6). Eriti keeruliseks läheb siis, kui juhtum liigub ühe kohtu alluvusest teise kohtu piirkonda (K3, K4). Juhtumi lahendab lõpuni siiski sama kohus, kui see puudutab lapsi. Nii tulebki Pärnu kohtunikel käia ärakuulamisi tegemas nt Ida-Virumaal (O6). Täiskasvanute puhul on „sotsiaaljooksikutega“ (K3, K5) eriti keeruline siis, kui tsiviilvaidlus käib nt Pärnu Maakohtus, aga sama isik on sattunud ka kriminaalkohtu huviorbiiti. Sellisel juhul tihti info ei liigu (K2, K3, K6), aga see mure pole vaid kliendi liikumisega ühest kohast teise, vaid isegi omavalitsuse sees ei pruugi info liikuda ühelt sotsiaaltöötajalt teisele (K1, K3).

Kõik intervjuueeritud kohtunikud annavad nõu, et kuupäevad ja keerulised arvandmed võib endale faktide reana enne istungit kirja panna ning loodud abimaterjali istungile kaasa võtta. K1, K2, K3 ja K6 lisavad, et kohtult tuleks enne luba küsida, kui ütlusi andes märkmetelt infot vaadatakse. K4 ja K5 peavad vajalikuks vaid kohtu informeerimist abimaterjalist.

Ühe teemana tõstatub kõigist respondentide vastustest tähtaegade küsimus. Viimane kui üks rõhutab intervjuu jooksul korduvalt, et kohtu seatud tähtajad on täitmiseks ning kui seda teha ei jõua, tuleb esitada taotlus ja paluda tähtaja pikendamist. Tsiviilkohtunikud pole samas rahul olukordadega, kus ühe teemaga tegelev konkreetne struktuuriüksus kirjutab, et neil on nii palju tööd ja palub kõik aruande tähtajad edasi lükata (K1, K3, K4, O9, O12). Kohus lahendab asju ikka juhtumipõhiselt ning ka edasi lükkamise taotlemine peab olema põhjendatud (K3, K5, O9).

Kõige tähtsam on teha oma tööd sisuliselt, mitte sellepärast, et midagi on vaja vastata või arvata ning tähtaeg läheneb (K3). Näited tuuakse palju: „Tahtevastase ravi korral peame küsima KOV-i arvamust. Mõni teeb tööd, helistab sugulastele, aga teiselt omavalitsuselt tuleb vastus, et nõustume haigla taotlusega ja kõik, seda kohus ju ei küsinud!“ (K5) Või

siis järgmine näide respondentilt K1: „Eestkostetasutus esitas kohtule taotluse, kus kirjas, et esitab seisukoha istungil, kui on saanud suhelda mõlema osapoolega. Kohtuistungil!? See ei ole see koht, kus teeb endale asjad selgeks, eeltöö peab temal tehtud selleks hetkeks olema.“ Kõik tsiviilkohtunikud leiavad, et mida parem ja põhjalikum on eeltöö, seda kiirem on kohtumenetlus. Kohtu ja sotsiaaltöö eesmärk on üks: selleks, et kohus saaks jõuda parima õigusliku lahendini, vajab ta sotsiaaltöötajalt väga head sisendit.

2.3.3. Koostöö kohtuga väljaspool istungeid

Hea eesmärgi nimel on koostöö vajalik. Ühel või teisel moel möönavad kõik tsiviilkohtunikud, et nad sooviksid sotsiaaltöötajatega rohkem koostööd teha, aga seadused (K1, K4, K5) ja aeg (K3) panevad sellele omad piirangud. Kriminaalkohtunike ootused tulevikuga seoses toob välja respondent K2:

Noored narkosõltlased panevad toime järjest kuritegusid, ajad lähevad aina hullemaks. Siin ma olen näinud, tuuakse koolist iseloomustust lapse kohta, sama hästi võiks ka sotsiaaltöötaja mõnel juhul olla abiks ja oluliseks iseloomustava info andjaks kohtule, kui on olnud varasemaid kokkupuuteid perega. Kohus vajaks selliseid dokumente, mis iseloomustaksid noort õigusrikkujat sotsiaaltöö vaates. Võib-olla siin võikski olla koostöökoht politsei ja sotsiaalsüsteemi vahel, et selgitada olukorda, kas nt perekonna raske olukord on selle tinginud või. /.../ aga oluline, et need dokumendid jõuaks ka hiljem kohtumaterjalide hulka.

Osa kohtunikke (K3, K4, K5) on andnud telefoni teel KOV sotsiaaltöötajatele konsultatsiooni. Nad kõik möönsid, et ei saa täpselt öelda, mida teha või mitte, aga võivad arutada üldiselt, et mis on kaalumist väärt. Selline pisiasjadega kohtunike poole pöördumine on vastutuse ülekandmine (K1, K3, K5), mis kohtunikele väga ei meeldi:

Ühes piiripealses juhtumis pöördus minu poole KOV, et kas nad on piisavalt teinud, et eestkostel olev inimene paigutada kinnisesse asutusse. Pidin vastama, et kohus ei saa vastata, sest me ei tee igapäevaselt eestkostet, seame vaid seda kellelegi. Nad ju teavad reegleid ja aluseid, et mille alusel isikut saab ära paigutada. See on vastastikune ajaraisk, sest nemad küsivad reegleid, mida teavad ja mina pean siis selgitama, et kohus kahjuks ei tea kõiki teenuseid, see on teie, kui eestkostja roll välja selgitada. Kui minult seda ootate, pean avama menetluse

ja tegema toiminguid, nt pöörduma SKA poole jne. Ühesõnaga tegema ametlikke toiminguid ja kulutama riigi raha, nt ekspertiisideks. (K5)

Tülikate ja raskete klientide puhul on kohtunikud valmis arutama, kuidas asja korrektselt lahendada, st nende sooviks on, et kohtusse ei jõuaks avaldused, mis juba eos jäävad rahuldamata (K4, K5).

Intervjueeritud kohtunikest kaks said vajadusel alati KOV sotsiaaltöötajad kätte, aga nad mõõnsid, et neil töötavad seal kas head tuttavad (K3, K4), sugulased või endised õpingukaaslased (K4). Probleemid kontakti saamisega ilmnevad tavaliselt nädalalõppudel. Reedeõhtused pöördumised jäävad vastusteta (vt lisa 7), neid ei saada kätte (K1, O12) või öeldakse, et tööpäev on läbi ja küsimusega ei tegeleta väljaspool tööaega (K6). Ülejäänud intervjueeritud kohtunikel oli kõigil jutustada üks väga sarnane lugu:

Kohtule esitati reede õhtul natuke pärast kella nelja avaldus lapse perest eraldamiseks, kusjuures väidetavalt oli laps juba perest eraldatud KOV-i poolt. Seda otsust avaldusele lisatud ei olnud, seal oli veel teisigi puudusi, nt oli päises ebaõiged andmed ja telefoninumbrid, kus ja kellega kontakti saada olid kas valed või suunatud automaatvastajale. Kätte ei saanud vaatamata korduvatele katsetele sotsiaalosakonna ega lastekaitseteenistuse juhatajat. Vastas vaid haigla peaarst, kes kinnitas, et hooldusõiguslik vanem vajab veel mõnda aega ravi. Sellises olukorras ei pelga ma ka määruses kriitikat välja tuua. Esmaspäeval dokumendid ette valmistanud lastekaitse töötaja vabandas, tuues kummalise põhjuse, et tema tööpäev lõppes kell neli, aga kohtunik pidi ametnikke taga ajama veel hilistel õhtutundidel. Aga minu poole oleks pidanud pöörduma ja vabandama see inimene, kes dokumendid allkirjastas ja vastutab selle eest, et abivajajate heaolu oleks 24/7 tagatud. (K5)

Samas on mõnikord kohtunikud ka ise KOV-iga ühendust võtnud, et enne istungit uurida, kas vahepeal on midagi muutunud või kas esialgsed tõendid on olnud piisavad (K1, K5). Just selleks, et mõnikord on vaja julgust ning küsimustele on lihtsam vastata, kui teha ise ametlik pöördumine (K1).

Siin tuleb jagada üht konkreetset juhtumit, millest rääkisid teineteisest sõltumata kolm kohtunikku (K2, K4, K6) ning millega seotud otsust (O1) uurimuses ka vaadeldakse. Tausta avab kõige neutraalsemalt suhtunud kohtunik K6:

Olin kohtu esimehe rollis, kuivõrd meedias lahvatas teade, et alaealine tappis teise lapse ja kohus justkui oli jätnud menetlusse võtmata, et tapja jätta kinnisesse lasteasutusse. Asja uurides selgus, et see laps oli juba kinnises lasteasutuses, kuid pikendamise taotlusega jäi linnavalitsus hiljaks ning taotles hoopis EÕK-i [esialgne õiguskaitse, autori selgitus]. Ehkki taotlus esitati, ei saanud kohus seda ilma isikute ärakuulamiseta, lapsele advokaadi määramine jne n-ö tagaselja ära teha. Sellised taotlused tuleb esitada aegsasti, kui laps on juba nt aasta seal kinni olnud, siis on juba 11. kuul selge, kas tuleks pikendamist taotleda või mitte jätta seda viimasele hetkele. Enne lahendas selliseid küsimusi kriminaalkohus, siis seadus muutus ja seda muudatust valmistati pikalt ette aasta vältel, et edaspidi on see hagita menetlus ja kuidas tuleb toimida. Varasemalt tõesti kriminaalkohus sai seda ka viimasel hetkel ja tunnil kiiresti otsustada, kuid laste huvides olukord muutus. Uurisin, et neid koolituspäevi tehti ka Pärnu Linnavalitsuse töötajate jaoks. Kahju, et info uuest korrast ei jõudnud kõigini ja sellised rasked tagajärjed tekkisid. Kahetsusväärne oli seegi, et seda üritati ././valitsuse poolt kohtu süüks panna. Pidime tegema eraldi pressiteate, kus ühemõtteliselt selgitati, et see pole nii.

Sama juhtumi juures rõhutab K3, et selgitas EÕK-i mitte menetlusse võttes pikalt, mida linnavalitsusel järgnevalt tuleks teha ning väga ebaaus oli nende poolt pärast ajakirjandusele väita, et kohus keeldus asja arutamast. Kohtunik ei saanud seda teha, sest taotlus ei vastanud seadusele. Kohtuotsuses (O1) küsitakse, miks linn jäi passiivseks ja pärast taotluse tagasilükkamist uut sisse ei andnud ning tuuakse ära otsene seos tegutsemata jätmise ja fataalsete tagajärgede vahel. Küsitakse, kuidas saab pärast sellist avalikku kohtu laimamist rääkida koostööst (K4, K6), mis peaks aitama kaasa kohtumenetluse kvaliteedi ja kiiruse parandamisele. Pühendunud professionaalidel koostööks soovi on, aga osalt on see piiratud võimude lahususe printsiibiga, teisalt nagu elus ikka, jääb mõnikord puudu usaldusest.

2.3.4. Sotsiaaltöötaja toetamine kohtusüsteemis

Kõik küsitletud kohtunikud tõid välja sotsiaaltöötajate suure töökoormuse ja läbipõlemise, kuigi selle kohta intervjuukavas küsimusi ette nähtud ei olnud. Eredaimalt põlevad läbi noored (K1, K3, K4) särainimesed (K3), kes teevad tööd suure kire ja emotsiooniga (K3) ning kõige rohkem aitavad ja panustavad (K4). Mure kerkis esile just siis, kui hakati rääkima erinevatest abimaterjalidest ja meetmetest, mis toetaksid kohtusüsteemis paremat hakkamasaamist. Mure oli üldine, kuid viieaastase staažiga kohtunikud (K1, K5) lisasid, et tegelikult on kõigil tööd palju. Ühiselt leiti, et mida iganes ette ei võetaks, oleks sellest vähe abi, sest suutlikkus kohtus hästi hakkama saada jääb enamasti suure töökoormuse taha. „Sotsiaaltöötaja peab saama teha sisulist tööd nii, et ta ise ja tema asutus ei satuks probleemidesse, muidu põleb läbi“ (K6). Sotsiaaltöötajatel peaks olema nii palju juhtumeid, et nad suudaks neid hoomata (K1, K3, K4, K6) ja nendega reaalselt tööd teha (K2, K3, K5) ning juhtumitest ka sisukalt ja tuumakalt kohtu ees aru anda (K1, K2, K3, K4, K5, K6).

Enamik sotsiaaltöötajaid on leebed ja kannatlikud (K2, K4, K6), kuid läbipõlemise peamise näitajana tõid respondendid välja, et peale seitset aastat (K4) rasket tööd (K2, K3, K4, K6), hakkavad sotsiaaltöötajad kohtuasju isiklikult võtma (K4). Selle tulemusel muutuvad nad kibestunuks (K4), ärrituvad (K4, K5) ja neil kaob ära sotsiaaltöö fookus (K4, K5).

Kõik rõhutasid, et baasteadmised – menetlusliigid, kohtukord, kust leida dokumentide põhjad ja kuidas neid täita ning millele tähelepanu pöörata – peavad kohtutöös olema. Kõik respondendid pidasid kohtutöö jaoks vajalikuks eraldi koolitusi. Intervjueeritud kriminaalkohtunike mure võtab kokku K2: „Varasemast tsiviilkohtutöö kogemusest tean, et sotsiaaltöötajatel on suurem puutumus tsiviilkohtu tööga, siis selleks omavad nad ka mingit ettevalmistust, aga ära ei tohiks unustada ka süütegude valdkonda, eriti arvestades, et meie lahendame tihti ka tsiviilhagisid kriminaalmenetluse raames.“ Rõhutati, et alusteadmistele peavad järgnema jätkukoolitused, sest õigusmaastik on pidevas muutumises (K1, K3, K5).

Viis intervjueeritavat peavad väga heaks (K1, K3, K4) ja koostööle suunatud (K2, K5) lahenduseks ka kohtunike ning sotsiaaltöötajate ümarlaudu, kus saaks arutleda tekkinud

õiguslike probleemide üle. Sinna soovitatakse kaasata ka kohtujuristi (K4, K5), kes tegeleb kohtule esitatud puudulike dokumentidega (K4) ja mitte kaevatavate määrustega (K5). Seal saavad kohtunikud selgitada, miks nad ühte või teist asja just niimoodi lahendasid (K1, K2) ning sotsiaaltöötajad jällegi küsida (K3, K5) ja tutvustada omapoolset nägemust (K3, K4). Kaks kohtunikku leiavad, et sellised ümarlauad peaksid olema regioonipõhised, kus saab piirkonnas toimunud olukordi detailideni lahti arutada ja läbi rääkida (K2, K4), et mida kelleltki oodatakse (K4). Üks kohtunik (K6) ei usu väga ümarlaudade mõttekusse, sest seal saab osa võtta väga väike arv inimesi. Neid on tehtud ka varasemalt, aga tulemust suurt pole.

Käsiraamatuid, näiteks „Sotsiaaltöötaja kohtus“, peavad heaks abimaterjaliks kõik kohtunikud, aga seda siiski vaid konspekti kujul, mida saaks vajadusel kohe kasutada (K1). Leiti ka, et käsiraamat peaks koos malli näidistega kindlasti sisaldama kohtu jaoks vajalike dokumentide koostamise juhiseid (K1, K3, K6). K2 toob ühe kitsaskoha välja:

...käsiraamat iseenesest ei ole vale, kui ta hõlmab kohtumenetluse üldist struktuuri, selgitab põhisisu ja annab hea ülevaate põhiprobleemidest. Ta ei tohiks olla, et selles olukorras peab käituma nii ja selles naa. /.../ On oht, et käsiraamatu külge võidakse kinnistuda ja ta hakkab teistpidi takistama. Ma olen näinud seda politseiga, et kui on kindel juhendmaterjal käes, tulebki nii käituda. Ja kui tuleb uus, juhendiväline olukord, on oht kinni kiiluda. Seega peaks juhendmaterjalist saada laiemat pildi asjast.

Kõige rohkem vajavad kohtutöös tuge uued sotsiaaltöötajad (K2, K3, K4, K6), kellele oleks hea eelnevalt näidata, mismoodi töö kohtus käib (K2, K6), kuidas koostada ja esitada oma seisukohti nii suuliselt kui ka kirjalikult (K2) ning kuidas pooled kohtus käituvad (K3, K6). Parim õppimiskoht on praktika ja hea oleks, kui saaks kohtutöös kogenud ning karastunud kolleegiga mõnda aega kaasas käia ja tema kõrval kohtutööd praktiseerida (K2, K3, K4). Sellist õppimist ise keegi näinud ei ole, aga küll on käinud suurte vaidluste korral ka sotsiaaltöötajad kahekesi kohtus (K2, K5), üks siis rohkem kuulaja, kes vaatab kõrvaltvaataja pilguga ning saab vaheajal kolleegile nõu anda.

Soovitati veel ühe piirkonna sotsiaaltöötajate ühiseid kohtutööga seotud õppepäevi, kus vahetada kogemusi just piirkonnapõhiselt (K2, K3), sest kohtupraktika erineb mõnevõrra ringkonniti (K3). Üks osa õppepäevast võiks olla kohtulahendite põhised kosisioonid,

sest praktikult praktikule antav kogemusõpe parandab üldist töökultuuri ja keerulisemate protsessidega hakkama saamist (K2).

Ettepanekutena toodi ka välja, et KOV-i töötajad võiksid julgemalt pöörduda kohtu esimehe poole, et saada kontakti kohtunikega, kes on mingil teemal kõneisikuks ning vajadusel aitavad selgitada KOV-i töötajatele üldist kohtu vaadet ja suundumusi (mitte üksikasju) (K1, K5).

Tõdeti, et sotsiaaltöötajate üldise taseme tõstmine nõuab küll ajalist (K5) ja finantsilist ressursi (K1, K2, K3, K4), aga see teenib nii laste (K3) kui ka teiste haavatavate ühiskonnagruppide (K1, K2, K4, K6) huve ja üldist heaolu (K1, K6).

Kohtunikel puudub vaatamata koolitustele ja õppepäevadele ülevaade sotsiaalteenustest ja -abimeetmetest (K4). Nad näevad küll läbi STAR-i kannete, et erinevate meetmete tööriistakast on sotsiaaltöötajal väga suur, aga päris süvitsi süsteemi sisse ei näe (K1, K3). Kõigil tsiviilkohtunikel oleks suurem soov teada saada sotsiaalteenuste ja -toetuste sisu, et mõista, milleks üks või teine hea on ja milliseid tulemusi need just siin Eestis andnud on.

Kõik intervjueritud kohtunikud tunnistasid, et tunnevad ennast rohkem kui tihti oma tööd tehes hoopis sotsiaaltöötajana ning kolm kohtunikku (K1, K5, K6) näevad kauges tulevikus lahendust väga suurtes Eesti perearsti keskustes (K6) või USA (K1, K6) eeskujul kohtu juures igapäevaselt töötavates sotsiaaltöötajates, kes pakuvad protsessi käigus tuge nii tunnistajatele, kannatanule kui ka süüdistatavale. Mõistetav on kohtunike soov igati toetada sotsiaaltöötajaid, et hoida häid spetsialiste, sest see võimaldab kohtunikel keskenduda õigusemõistmisele.

2.4. Arutelu ja ettepanekud

Siinne uuring näitas, et sotsiaaltöö seos kohtuga on väga mitmekesine ning aja- ja töömahukas. Probleemsete abivajajate arv on pidevalt kasvav (Hanson *et al.*, 2019, lk 21) ja selle tõttu lisandub sotsiaaltöötajatele seoses kohtutööga uusi ülesandeid (Norman, 2020, lk 127). Sama on näha ka Pärnu kohtumaja viimase viie aasta kohtuotsustest. Igal tööpäeval tehakse Pärnus üks kohtulahend, millel on puutumus sotsiaaltööga. Selle

valdkonnaga seotud kohtulahendid moodustavad ligi 20% kõigist maakohtu Pärnu kohtumaja lahenditest.

Antud töö kontekstis tuleb tõdeda, et selle uuringu raames ei saa dokumendivaatluse tulemuste iseseisvaid asjaolusid välja tuua, sest sotsiaaltöö on töö haavatavate gruppidega delikaatsetel teemadel (Saia *et al.*, 2017, lk 33) ja seetõttu on enamikest tsiviilkohtu lahenditest näha vaid resolutiivosa, aga mitte asjaolude käik ja põhjendused (Lind, 2012, lk 640). Küll aga on need faktiliseks täienduseks kohtunike intervjuudele, kinnitades üldjuhul nende ütlusi. Samuti tuleb selle töö puhul arvestada, et kriminaalkohtunike seisukohtades on domineeriv ühe kohtuniku arvamus, sest teine tegeles varem tsiviilasjadega ning kriminaalmenetlustes keskendub peamiselt majanduskuritegudele. Samas on avalikult kättesaadavad need vähesed Pärnu maakohtu kriminaalotsused, millel on puutumus sotsiaaltööga.

Peamiselt on sotsiaaltöötajad kohtus kaasatud tsiviilasjade arutamisse, sest haakumine selle valdkonnaga on suurim. Eraõiguses on mitmeid seadusesätteid, mis kohustavad menetlusse kaasama sotsiaaltöötajat (Tsiivilmenetluse seadustik, 2005). Pärnu kohtumaja kohtunike intervjuud ja kohtuotsuste vaatlus kinnitavad teooriat, et enim puutuvad kohtutööga kokku lastekaitsjad (Civitta, 2022a, lk 8) ja eestkostespetsialistid (Raudla, 2022 lk 21). Kriminaalõiguses selline kohustus puudub, on vaid võimalus (Kriminaalmenetluse seadustik, 2003). Sama asjaolu tuli välja ka kriminaal- ja tsiviilkohtunike intervjuudest. Süütegudega tegelevad kohtunikud kaasavad sotsiaaltöötaja vaid siis, kui keegi esitab taotluse ning juhul kui puudub teine võimalus hoolitsevaks toeks.

Pikemalt ametis olnud kohtunikel on olnud võimalus näha kõrvalt selle ameti arengut ning sotsiaaltöötajate spetsialiseerumist (Saia *et al.*, 2017, lk 31), eesmärgiga tõsta sotsiaaltöö kvaliteeti ja ressursse säästa (Laan *et al.*, 2022, lk 16). Seetõttu suhtuvad nad nende ametnike töösse suure austuse ja tänutundega. Viis aastat ametis olnud kohtunikud on nii intervjuudes kui ka kohtuotsustes sotsiaaltöö suhtes palju kriitilisemate hinnangutega. Nad toovad rohkelt välja valdkonnaga seotud kitsaskohti, sest neil puudub võrdlus möödunud aegade, mil nõukogudeaegse pärandi jälg sotsiaaltöötajate õigusalasesse võimekusse oli suurem (Лісовець, 2018, lk 5).

Uuringust saab järeldada, et haldusreformi üks eesmärgi sai täidetud. Kitsam spetsialiseerumine sotsiaaltöö erialade vahel on tõstnud sotsiaaltöö efektiivsust (Viks & Noorkõiv, 2022, lk 58), mis väljendub ka üle kümne aasta töötanud kohtunike intervjuudes avaldatud rahulolus Pärnumaal tehtava sotsiaaltöö taseme tõusu üle. Kuigi sotsiaaltöö kvaliteet on läinud kohtunike hinnangul paremaks, ei saa siiski päris rahul olla, sest oskust teha erialast kohtuga seotud tööd peetakse nõrgaks ja palju on iseõppimist, katsetamist. Samuti on ebaühtlane tase maakonna sees – Pärnu linna kiidetakse, kuid väiksematele omavalitsustele on kohtunikel ka mõningaid etteheiteid.

Samas vaadeldud kohtuotsused, mis on seotud Pärnumaal tehtava sotsiaaltööga, kirjeldavad asjaolusid või annavad hinnanguid ning on läbivalt kriitilised. Kiidusõnu sealt ei leia, sest kohtuotsus selgitab lähtuvalt ajalisest perspektiivist, mis läks valesti, et asi kohtusse jõudis (Norman, 2020, lk 137). Seega pole võimalik eitada kitsaskohtade olemasolu ja olulisust, vaid tuleb otsida seletusi, mis on üldse võimalikuks teinud äärmuslike probleemide tekke. See eeldab eraldi nii kriitika osaliseks saanud organisatsiooni kui ka kogu kohtudokumentatsiooni, sh toimikute, analüüsi, kontrollides kogu juhtimisprotsessi üksiku sotsiaaltöötaja tegevuseni välja. Kas juhtimine, sotsiaaltöötajate arv ja võimalused ülesannete täitmiseks on piisavalt optimaalsed? Kas on loodud piisavalt eeldusi, et sotsiaaltöötaja täpselt teaks, mida on vaja teha, ja ka jõuaks nõutud ülesandeid täita? Oluline on seegi, kas organisatsiooni juhid ja järelevalve sotsiaaltöötaja tegevuse üle märkab ka ise probleemi või ei pea erandlikkuse tõttu vajalikuks midagi muuta.

Kohtuotsused on täitmiseks (Saaremets, 2020, lk 937) ja võimude lahususest tulenevalt ei ole kellelgi õigust sellest üle astuda (Alexy, 2020, lk 85). Uuring näitas, et see õigusriigi üldteada põhimõte (Laidvee & Saarmets, 2020, lk 943) ei ole sotsiaaltöötajate tegevuses alati kajastunud. Kohtu resoluutne korraldus või vastav määrus on täitmiseks. Samas intervjuudest nähtub, et leidub sotsiaaltöötajaid, kes kaaluvad, kas neid ettekirjutusi üldse täita või mitte. Eeltoodu ei aita aga kuidagi esile kerkinud probleemide lahendamisele kaasa, sest nii nagu kohus ei saa võtta endale seadusandja rolli ja teha ise seadusi, ei saa ka täitevvõim jätta seadust täitmata ning kohtu eeskirju eirata (Maruste, 2021, lk 252).

Uuringu kohaselt ei tunne või ei oska sotsiaaltöötajad praktikas rakendada hagita ja hagiga menetluse erinevusi. Kohtunike seisukohtade põhjal on see aga väga oluline, et

sotsiaaltöötaja mõistaks oma rolli erinevate kohtumenetlustega seotud ülesannetes (Civitta, 2022a, lk 30). Vajakajäämist põhjus võib olla selles, et sotsiaaltöötajad kipuvad end distantseerima küsimustest, mis kasvõi vähimalgi määral õigust puudutavad, arvates et nende teemadega tegeleb vaid jurist. Seda seisukohta ei saa päris kohaseks pidada, sest iga töötaja, sõltuvalt oma valdkonnast, peab tundma tööks vajalikke õigusakte, et mitte sattuda oma tööülesannete täitmisel seadusega pahuksisse. Praegusel juhul selleks, et täita korrektselt sotsiaaltöötaja kohustusi ja viia ellu õigusi. Sisuliselt ei saa keegi täita konkreetselt sotsiaaltöötaja õigusi ja kohustusi sotsiaaltöötaja enda eest. Jurist tegeleb aga kogu õigusvaldkonnaga, sh laiemate ja sügavamate väljakutsetega õigusruumis. Oma erialaga seotud põhjalikud õigusteadmised on vajalikuks eelduseks, et sotsiaaltöötaja saaks oma tööülesandeid õiguspäraselt täita ja et teda kohtumenetluses õigesti mõistetakse.

Uuringust saab järeldada, et sotsiaaltöötaja peaks kohtuga kokkupuutes olema alati valvas ja juhtima ka ise kohtu tähelepanu sellele, kui millestki aru ei saa. Väär oleks jääda mugavuse või teatud kõhkluste tõttu passiivseks, liialt ettevaatlikuks või pealiskaudseks. Oma valdkonna õigusi ja kohustusi mõistes suudab sotsiaaltöötaja hoolimata sellest, kas juhtum jõuab kohtusse või mitte, paremini tagada, et tema töö tõttu ei saa kahjustada nõrgem pool ja et leitakse parim võimalik lahendus (Лісовець, 2018, lk 99).

Kohtusse jõudvad probleemid on põhimõttelised ja konkreetsed, seetõttu ootab kohus sotsiaaltöötajalt sõltumatut ekspertteadmist. Sotsiaaltöötaja edastatud faktid peavad vastu pidama ka risküsitlusele, kus vastata tuleb koheselt kohtusaalis (Tehver, 2021, lk 494–496). Sotsiaaltöötajate vähene kokkupuude võistleva menetlusega teeb nad ebakindlaks ja ambivalentseks, mis omakorda võib viia selleni, et lähtuvalt PS §-ist 10 ja §-ist 28 ei seista kliendi huvide ja õiguste eest piisavalt aktiivselt (Kalmo & Kask, 2020, lk 116). Põhiõiguste tõhusa kaitse tagamine on aga sotsiaaltöö peamine ülesanne (Sirotkina & Mitendorf, 2021, lk 37–38). Seetõttu ei soovi kohtunikud näha ennatlikke pöördumisi, mis võivad põhjustada isiku õiguste või vabaduste piiramist, nt kinnisesse asutusse paigutamist või sundravile saatmist, kui neid ei ole piisavalt sotsiaaltöötaja poolt või tema abil põhjendatud.

Sotsiaaltöötajal on tsiviilmenetluses dünaamiline roll tõendite allikana. Ta teeb ära välitööd, et anda kohtule otsuste tegemiseks vajalikku sisendit. (Лісовець, 2018, lk 102) Spetsialisti tehtud eeltöö tasemest sõltub paljuski kohtu võimekus viia menetluses olev

juhtum ressursi säästvalt ja võimalikult kiirelt õigusrahuni (Hattenhauer, 2007, lk 33), sest kohtunik selekteerib saadud infost olulise välja ja paneb lähtuvalt asjaoludest ning siseveendumusest kokku tervikpildi (Lind, 2021, lk 640). Seega saab uuringu tulemusel välja tuua, et sotsiaaltöötaja on tõendi allikana täiuslik, kui kohtule edastatav info on faktitäpne, sisuline, emotsioonivaba, süstematiseeritud ja ennekõike olukorda kirjeldav. Väärtust lisab asjaolude pinnalt lahendusettepanekute tegemine ja nende mõju analüüsimine. Hinnangu andmine on üks osa sotsiaaltöötaja ülesannetest (Verbruggen, 2021, lk 69), aga uuringust selgus, et kohtunikud tahaksid näha proaktiivseid sotsiaaltöötajaid, kes suudavad faktide pinnalt ka oma otsuseid või soovitusi põhjendada ning seeläbi tõendus põhiseelt välja tuua, kuidas pakutu aitab kaasa probleemi lahendamisele.

Kohtunike intervjuudest ja vaadeldud otsustest saab välja tuua, et lisaks menetlusliikide erisuste mittetundmisele, ei ole sotsiaaltöötajaid koolitatud võistlevaks menetluseks. Seetõttu jäävad nad risküsitluses ja vaidlustes nõrgaks ega mõista (Kerganberg, 2021, lk 480), et kriminaalasjades tuleb aktiivselt iseenda või oma kliendi õiguste eest seista (Tehver, 2021, lk 494). Vaid nii saab anda protsessi tõhusaima panuse. Seega kohtusse jõudes tuleb arvestada, et professionaalsed pooled on põhjalikult ettevalmistunud nii sisuliselt kui ka psühholoogiliselt. Osapooled on aktiivsed enda positsiooni kaitsvate asjaolude, nt tunnistaja usaldusvärsust kõigutavate või vastupidi suurendavate tõendite välja toomisel.

Uuringust võib järeldada, et igasugune kohtu töös osalemine eeldab sotsiaaltöötajalt teatud ettevalmistust enne istungit, teadlikkust enda või oma kliendi rollist vastavas menetlusliigis, võistleva ja hagita menetluse eristamist ning oskust mõlemas menetluses vajadusel kohaselt tegutseda. Esiteks annab selline eeltöö sotsiaaltöötajale endale kindluse oma oskustest ja rolli täiusest, teiseks loob usaldust ja aitab vähendada ka kohtu traumeerivat mõju sinna kutsutud kliendile. Samuti aitab ettevalmistus koos interdistsiplinaarse ja mitmekülgse lähenemisega olla sotsiaaltöötajal parem ning empaatilisem vahendaja (Лісовець, 2018, lk 102), nt kohtu ja lapse või kohtus käivate lapsevanemate vahel. See omakorda lihtsustab pooltel kohtuasjadest arusaamist ning aitab kaasa ka vajalike kompromisside saavutamisele.

Kohtunike vastustest tuli välja, et juhtumi asjaolude õige hindamise seisukohast on oluline arvestada ka klientidega seotud sotsiaalseid protsesse ja kontekste, mis võivad mõjutada nii kohtumenetluse juhtimist kui ka menetluses tuvastatud asjaolude kvaliteeti. Kohtus on vajalik mõista kohtualuse või -osapoolse sotsiaalset keskkonda – millised on ja olid tema valikud enne protsesse, mis tõid ta kohtusse; kui keeruline oli tema sotsiaalne keskkond ja millist vaadet evisid sellele sotsiaaltöötajad, kes temaga on kokku puutunud. Ka siis, kui sotsiaaltöötaja kutsutakse tunnistaja või kannatanu ülekuulamise juurde (Civitta, 2022a, lk 8), peaks ta püüdma arvestada ülekuulatava isiku sotsiaalset tausta ja mitmesuguseid erisusi. Juhul kui menetleja neist ei tea ja tekivad tõrked, peaks vajadusel sotsiaaltöötaja ise märku andma. Sellise rolli täitmist toetab varasem kontakti loomine ja eelinfo kogumine, et mõista kogu sotsiaalset konteksti – miks tunnistaja end ei ava; kas ta kardab; ei saa toimuvast aru; vajab harjumiseks aega või teatud tingimusi. Kohtud näevad niisiis objektiivsuse huvides vajadust sotsiaaltöötajalt parema vaate saamiseks, et mõista ja hinnata juhtumiga seotud asjaolusid, mille pinnalt teha õige kohtuotsus (Lõhmus, 2013, lk 304). Seega ei tohiks sotsiaaltöötaja alahinnata oma panust, sest tema hoolikalt antud vaade võib mõjutada kohtumenetluses oluliselt asjade käiku ja inimeste saatust.

Süsteemset koostööd kohtu ja sotsiaaltöötajate vahel kohtunike hinnangul suurt ei ole. Koostöö peamised kujundajad ja suunajad on seadusesätted, mis annavad võimaluse või kohustavad tegema koostööd. TsMS erinevatest paragrahvidest tulenevalt on koostöö aluseks menetluse jaoks vajaliku info kogumine (Olm, 2019, lk 11) ja selle oskuslik edastamine (Лисовець, 2018, lk 102). Vähese koostöö juures jäävad eredalt meelde üksikud lood, olgu need siis positiivsed või negatiivsed. Kohtunikud toovad esile, et nemad leiavad oma niigi tihedas päevakavas aega ka väljaspool istungeid olulisi küsimusi arutada, seevastu on neil raskusi reede õhtuti sotsiaaltöötajaga kontakti saada (Saia *et al.*, 2017, lk 33), et ammutada kiirelt vajalikku infot seoses hädasolija aitamisega. Nädala sees tehtud pöördumistega muret ei ole ehk muul ajal sotsiaaltöötajad pigem ei pälvi kohtunike poolt sellist kriitikat. Kui reede õhtuti ei pea sotsiaaltöötajad vajalikuks reageerida piisava tähelepanuga kohtunike poolt tõstatatud probleemidele, siis tekib järgnev küsimus. Kas siinkohal ei kasuta mitte sotsiaaltöötaja oma ametialast võimu pahatahtlikult ära, jättes haavatava inimese õiguste tagamise (Selg, 2014, lk 9) üksnes kohtu hoolde ja vältides kohtu arvates vajalike otsuste vastuvõtmist just reede õhtuti?

Ajakriitilistes olukordades on kohtunike silmis sotsiaaltöötajate tegevuses ja suhtumises vajakajäämisi. Eraldi uurimist vajaks, mis on kitsaskohtade põhjus ja miks need kipuvad korduma. Antud tööst ei selgu, kas selle ajendiks on inimlik nädalalõpu väsimus või näiteks see, et väljaspool tööaega tehtud tööle ei laiene samaväärsed või piisavad tööandja poolsed tagatised. Tuleb tõdeda, et hetkel ei näe kohtunikud erilist koostööd väljaspool istungeid. Eelkõige nähakse seda osana istungist või menetluseks ettevalmistavast protsessist ja peamiselt toimub koostöö hagita menetluses. Eeltoodu on ka teooria alusel mõistetav, sest hagita menetluses on kohtunikul uurimisprintsip ehk ta peabki vajadusel kasvõi ise poolte kaudu püüdma asjaolusid kohaselt välja selgitada (Järvekülg & Kõve, 2017, lk 86). Samas on kohtunikel ideid tulevase koostöö osas, mis on suuresti seotud ka erinevate võimalustega toetada sotsiaaltöötajate kompetentsi kohtus.

Pidev töö eluraskustesse sattunud inimestega (Punovà *et al.*, 2021, lk 65) viib vajaliku toe ja teadliku lahtimõtestamiseta (Sicora, 2021, lk 64) läbipõlemiseni, mis on nähtav ka kohtunikele. Nad on märganud, et eriti pärast seitset tööaastat lahkuvad head ja kogenud spetsialistid. See tähendab paraku vajalike teadmiste ja oskuste kaotust, kuna iga juhtum on ju midagi töötajale õpetanud ning on kahju, kui väärt pädevus süsteemist välja liigub.

Murest sotsiaaltöötajate läbipõlemise pärast ning soovimatusest kohtus lisaks õigusmõistja rollile ka sotsiaaltööd teha, on kohtunikel väga selged ja mitmetahulised ettepanekud, kuidas veelgi paremini toetada sotsiaaltöötajate hakkama saamist kohtusüsteemis (vt lisa 8). Kõige alus on õigusalsed baastadmised (Tuulari *et al.*, 2020, lk 9), mille üks osa peaks kohtunike arvates olema lisaks põhjalikule kohtutöö ja -korra ülevaatele ka menetlusliikide erisuste tutvustamine. Kuigi peamiselt käivad sotsiaaltöötajad kohtus tsiviilasjades hagita menetluses, tuleb erilist tähelepanu pöörata võistlevale hagimenetlusele ja kriminaalmenetlusele, sest need erinevad oluliselt hagita menetlusest. Samuti tuleb koolitustel keskenduda ka sellele, millises konkreetses rollis on sotsiaaltöötaja kohtusse kutsutud ning kuidas selleks valmistuda. Tundes hästi kohtupraktikat ja -toimemehhanisme, oskab sotsiaaltöötaja toetada oma kliente ning astuda vajadusel nende õiguste eest välja (Ліковець, 2018, lk 99), olles samal ajal hea koostööpartner nii kohtunikule kui ka advokaadile (McCabe, 2020, lk 119).

Kriminaalkohtunikud juhivad tähelepanu, et sotsiaaltöötajatel puuduvad risküsitluses osalemiseks piisavad oskused ja nad vajavad seega eraldi koolitust. Eesmärk on toetada

ametialase professionaalsuse ja n-ö lavanärvi säilitamist risküsitluse olukorras, sh teravate küsimustega toimetulekut ja enda kogetu ning muul viisil hangitud teabe eristamist. Selleks, et saada suurepäraseks sotsiaaltöötajaks, on vaja aega ja kogemusi. Neile aitavad kaasa praktika ja mentorlusprogrammid (Лисовець, 2018, lk 90), et toetada eri rollide ja menetlusliikidega seotud ülesannete selgeks saamist.

Kuna puudub ühtne ja tõendatud praktika, kuidas sotsiaaltöötajaid kohtutööks koolitada (McCabe 2020, lk 121), peavad kohtunikud vajalikuks ühele teemale keskenduvaid, aga eri osapooli kokku toovaid ümarlaudu, kus saaks operatiivselt ja jooksvalt vahetada infot. Seeläbi areneks eri osapoolte vaheline koostöö väljaspool menetlust. Ennekõike võiks ümarlaud keskenduda korduma kippuvatele probleemidele ning praktikate ühtlustamisele, mis aitaks sotsiaaltöötajate puhul vähendada kohtu tarbeks täidetavate dokumentidega seotud suurt töökoormust (Civitta, 2022a, lk 37).

Rootsis on juba mõnda aega kasutusel spetsiaalselt kohtus käivatele sotsiaaltöötajatele koostatud käsiraamat (Civitta, 2022a, lk 57), mida soovivad väga oma tööriista kohvisse ka Inglismaa sotsiaaltöötajad (UNISON, 2015, lk 57). Kuigi mõningate ohtudega, näevad seda võimaliku hea sotsiaaltöötaja abivahendina ka Eesti kohtunikud. Ühtne kokku kogutud teave on asjakohane õppematerjal ja tugi alles tööd alustavale spetsialistile. Kuivõrd sotsiaaltöötajad puutuvad vahetult kokku juhtumitega, mis on konfliktised ja millest seetõttu võib kasvada välja kohtuasi (Лисовець, 2018, lk 29), võivad nad oma tööga seotud ülesannete tõttu sattuda väga erinevatesse olukordadesse seoses kohtuasja arutamisega. Seetõttu vältiks parem arusaamine ja ettevalmistus tarbetut stressi ja ilmselt annaksid sotsiaaltöötajad teadliku ning rahulikumana ka parema sisendi kohtumenetlusse.

Samas nähti Eesti kohtunike poolt käsiraamatus ka ohte ehk sellesse ei tohiks kindlasti liialt kapselduda. Päriselus on nii tüüpjuhtumeid kui ka piisavalt sageli erilisemate asjaoludega juhtumeid, mille lahendusi ei tohiks lihtsustatult suruda tüüpjuhtumite alla. Viimane võib viia olukordadeni, kus sotsiaaltöötaja püüab bürokraatlikult õigustada näiteks tüüpjuhtumiga sobimatuses tulenevaid vigu või vähendada nende vigade olulisust ning ka ebaõiglaselt probleemi peita või n-ö uksest välja menetleda. Lisaks nähti ohtu selleski, et isegi kui käsiraamat on piisavalt üldistatud ja kaasaegne, siis ei tohiks tulevikus unustada ka selle õigeaegset uuendamist, sest kohtupraktika ja õigusloome on pidevas dünaamikas (Laffranque, 2016, lk 551).

Kui selline käsiraamat otsustakse koostada, siis Eesti kohtunike poolt märgitud esimese ohuteguri mõju on võimalik minimeerida eeldades, et sotsiaaltöötajad teevad oma tööd südamega, on eetilised ja professionaalsed ning kõike seda soodustab ka töökeskkond. Samuti, mis puudutab õiguse arengu teguri arvesse võtmist käsiraamatu uuendamisel, siis see ilmselt nõuab riigilt tahet, vastavat ressursi ning pidevat koordineerimist. Lisaks on võimalik käsiraamatus kasutajale teada anda, millise intervalliga sisu uuendatakse.

Maailmapraktikast nähtub, et ka sotsiaalombudsmanis nähakse tuge nii igapäevases KOV-i tasandil tehtavas sotsiaaltöös (Tuulari *et al.*, 2020, lk 16) kui ka riikliku kooolituse ja koostöö koordineerijana (Лісовець, 2020, lk 108). Eestis veel ühe ametnikukoha loomist ei pea kohtunikud isegi kaalumise vääriliseks. Selle põhjuseks võib olla asjaolu, et Õiguskantsleri institutsioon on väga laia haardega, sh on ta Lasteombudsman ning Eesti väiksust arvesse võttes veel ühe institutsiooni loomine võib tähendada teoreetiliselt lihtsalt õiguskantslerilt osade ülesannete ära võtmist, ilma et selleks oleks täna vajadust. Autori hinnang ei tähenda kindlasti seda, et tegu ei võiks olla eraldi uurimisteedega või et see vajadus ei oleks põhjendatud muudel sisulistel ja praktilistel kaalutlustel.

Dokumendivaatluse ja kohtunike intervjuude analüüsi põhjal selgunud hinnangud, arvamused, soovitusel ning räägitud lood moodustavad tervikliku ülevaate sotsiaaltöötajate kompetentsist kohtus. Eeltoodust tulenevalt tehakse sotsiaaltöötajate kompetentsi paremaks ja süsteemsemaks toetamiseks kohtusüsteemis ühiselt nii SKA laste heaolu osakonnale kui ka KOV-i nõustamistalitusele alljärgnevad ettepanekud:

1. SKA eestvedamisel kokku kutsuda ühe teema raames piirkondlikud ümarlauad, kus osalevad kohtunikud, kohtujuristid ja sotsiaaltöötajad, et selgitada vastastikuseid ootusi ning seeläbi edaspidi vältida tüüpprobleeme.
2. SKA juhtimisel koostada kohtunikke, advokaate ja teisi teemaeksperte kaasates üldine käsiraamat „Sotsiaaltöötaja kohtus“, kus selgitatakse lahti menetluse liigid ja korrad. Käsiraamat peab sisaldama kohtudokumentide põhjasid koos sotsiaaltöötajale mõeldud täitmise juhistega.
3. SKA-l hinnata kohtusüsteemiga kokku puutuvate sotsiaaltöötajate õiguslast kooolitusvajadust ning lähtuvalt sellest luua baas- ja täiendkooolitussüsteem.

4. Luua kõigile alustavatele sotsiaaltöötajatele SKA koordineerimisel toimiv KOV-ide ülene mentorlusprogramm, kus menteesid juhendavad kohtutööd igapäevaselt praktiseerivad mentorid.
5. SKA-l disainida ja käivitada KOV-i sotsiaaltöötajatele kohtutööga seotud juriidilise nõustamise teenus.

Mentorlusprogrammide ja ümarlaudade käivitamise kulu on marginaalne, peamiselt eeldavad need head tahet, koostööd ning ajaressursi olemasolu. Neid on hõlpsam läbi viia asutuse või piirkonna põhiselt. Ülejäänud ettepanekud vajavad aga märkimisväärseid finantsilisi vahendeid ning üleriigilist koordineerimist.

Uuringu tulemustele tuginedes saab tõdeda, et sotsiaalteenuste- ja toetuste paremaks mõistmiseks vajavad ning soovivad ka kohtunikud sellealaseid täiendkoolitusi.

KOKKUVÕTE

Sotsiaaltöötaja töömahu kasv ning pädevusest tulenevad kõrgendatud ootused panevad neile aina enam ajamahukaid kohustusi, mis on seotud tööga kohtu heaks. Viimasel ajal toimunud sotsiaaltöötaja kitsam spetsialiseerumine on toonud kaasa kompetentsi tõusu ja töö eripärast lähtuvalt läbipõlemise ohu kasvu. Sotsiaaltöötajat ennast võib pidada peamiseks abistamise vahendiks, seega tema oskused ja suutlikkus määravad tehtava töö kvaliteedi. Samuti antakse käesolevas töös ülevaade peamiselt Euroopas kasutatavatest meetmetest, mis toetavad sotsiaaltöötajate hakkamasaamist kohtusüsteemis ja sõltuvad riigis kehtivast õigussüsteemi eripärast. Kohtul on kaalutusõigus, kus, keda ja mis rollides kaasata. Eestis on sotsiaaltöötaja kohtus ennekõike tsiviilasjades infovahendaja või menetlusosalist abistav isik (tugi ohvrile või nõrgemale osapoolle, nt lapsed ülekuulamisel). Mida enam kohtunik näeb, et sotsiaaltöötaja kaasamine vähendab kohtumenetluse traumeerivat mõju, seda enam kaldub ta kaasamise kasuks, aidates nt ohvritel tunda vähem hirmu, mis omakorda teeb neist paremad tunnistajad või menetlusosalised. Lähtuvalt seadustest on sotsiaaltöötajatest kohtutööga kõige enam hõivatud lastekaitse- ja eestkostespetsialistid.

Lõputöö empiirilises osas kasutati kvalitatiivse uuringu läbiviimiseks dokumendivaatlust ja intervjuusid. Info saamiseks koostati intervjuuküsimused, mis põhinesid uurimisküsimustel ja teoorial. Pärnu Maakohtu Pärnu kohtumaja kohtunikega läbi viidud poolstruktureeritud intervjuude aluseks oli lisaks teooriale ja uurimisküsimustele ka dokumendivaatluse esialgsed tulemused. Mõlema meetodi valim oli ettekavatsetud. Kui kohtuotsused on väga faktirikkad, täpsed ja konkreetsete ning ühe teema põhised, siis kohtunikud intervjuueeritavatena on head valdkondade ülestest lugude rääkijad ning seoste loojad, kes suudavad ka kõige keerulisemate seaduste mõtte avada ning jagada selgitusi lihtsate enda kogetud lugude kaudu.

Kohtud ootavad sotsiaaltöötajalt, et ta oskaks probleemi kohtu ette tuua ning ennast ja oma klienti kohtuistungiks ette valmistada ning tunneks end kohtumenetluses erinevates rollides kindalt. Seega on sotsiaaltöötajal kohtuga seoses teatud ettevalmistavad tegevused, nt vajalike dokumentide täitmine, valmistumine võimalikele küsimustele vastamiseks nii menetlusosalisena kui ka tunnistajana jms. Intervjuud näitasid, et kohtunike arvates esineb sotsiaaltöötajatel teatud küsimustes koolitusvajadus, kuid kõiki osapooli võiks toetada parem koostöö, nt ümarlaudade kaudu silmast silma kohtumistel vastastikuste ootuste selgitamine ja tüüpprobleemide lahkamise kaudu nende edaspidine vältimine. Tööst selgus, et kõige olulisemana peab sotsiaaltöötaja tundma menetlusliikide erisusi ja käitumisnorme, sest sellest sõltub, kas kohtuni jõuab sotsiaaltöö kaudu piisav info.

Kahele uurimisküsimusele tuginedes selgus, et intervjuudes tunnustavad Pärnu kohtunikud sotsiaaltöö arengut ning näevad sotsiaaltöötajates usaldusväärseid koostööpartnereid. Kriitikana toodi siiski välja mitmeid puudusi, mis seisnevad sotsiaaltöötajate õigusosalises kompetentsis. Näiteks kohtu korralduste valikuline mittetäitmine, menetluses subjektiivselt ühe poole eelistamine teisele, ebapiisav eeltöö vajalike järelduste tegemiseks ja puudulikud teadmised menetlusliikide erisuste kohta. Pärnu kohtunikud on ühel meelel, et sotsiaaltöötaja hakkamasaamist mõjutavad lisaks empaatialle, millele ei ole sotsiaaltöö võimalik, ennekõike baasteadmised kohtutööst, info kogumise suutlikkus ning oskused, kuidas sellest oluline osa nii suuliselt kui ka kirjalikult võimalikult objektiivselt kohtuni viia. Lähtuvalt teadmisest, kuidas maakohus näeb sotsiaaltööd, saab antud uuringut pidada ettevalmistavaks aluseks, et planeerida sotsiaaltöötajate paremat ettevalmistamist tööks kohtus eri rollides ja menetlustes.

Töö pinnalt võib järeldada, et mida oskuslikum ja teadlikum on sotsiaaltöötaja vajalike ülesannete täitmisel, seda parem on ka ennustada ja mõista menetluskäiku ning selle tulemust. Piisavad teadmised tagavad parema edasi- ja tagasisidestamise, selged tööpõhimõtted, efektiivsuse ning ka sotsiaaltöötaja rahulolu, et ta saab hakkama, on tulemuslik ning vajalik. Kohtuga seotud valdkonnas aitab sotsiaaltöö kvaliteedi tagamine ära hoida negatiivseid üllatusmomente, vigu ja ebavajalikku tööstressi.

Kahte andmekogumismeetodit kasutades saadi dokumendivaatluse ja intervjuude koosmõjul tervikpilt kohtu vaatest sotsiaaltööle Pärnumaal, mis on arengut tunnustav, aga

samas nõudlik. Uuringust saadi arusaamad süsteemsetest piirangutest, sotsiaaltöötaja individuaalsetest oskustest kohtus ja tema toetamise vajadusest. Teema vajalikkust tõestab ka SKA huvi esialgsete tulemuste vastu juba töö koostamise ajal. See annab kindlustunde, et rakendust leiavad ka järelduste alusel tehtud ettepanekud sotsiaaltöötaja kompetentsi toetamiseks kohtusüsteemis, mis edastatakse SKA laste heaolu osakonnale ja KOV-i nõustamistalitusele.

VIIDATUD ALLIKAD

- Abbotts, D., & Norman, A. (2023). Social worker decision-making in court. *Child & Family Social Work*, 28(2), 469–480. <https://doi.org/10.1111/cfs.12977>
- Ahas, E. (2015). Kas perest eraldamine on liigne sekkumine perekonnaautonoomiasse või üks lapse huve tagavatest meetmetest? *Juridica*, 5, 397–404. https://www.juridica.ee/article_full.php?uri=2015_6_kas_perest_eraldamine_on_liigne_sekkumine_perekonnaautonoomiasse_v_i_ks_lapse_huve_tagavatest&pdf=1
- Alexy, R. (2020). Inimõiguste institutsionaliseerimine demokraatlikus põhiseadusriigis. *Riigiõiguse aastaraamat* 2020, 78–87. https://juridica.ee/article.php?uri=2020_riigi_iguse_aastaraamat_2020_inim_iguste_institutsionaliseerimine_demokraatlikus_p_hiseadusriig
- Askarzai, W., & Unhelkar, B. (2017). Research Methodologies: An Extensive Overview. *Human Journals*, 6(4), 21–42. https://ijsrm.humanjournals.com/wp-content/uploads/2017/07/3.Dr_-Walied-ASKARZAI-Bhuvan-Unhelkar.pdf
- Armstrong, C. (2022). *Key Methods Used in Qualitative Document Analysis*. SSRN. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3996213
- Bhattacharjee, A. (2012). Social Science Research: Principles, Methods, and Practices. *Textbooks Collection*, 3. https://digitalcommons.usf.edu/oa_textbooks/3/
- Civitta. (2022a). *Tänapäevase lastekaitse juhtumikorralduse, andmevahetuse ja e-teenuste analüüs*. Sotsiaalministeerium. <https://www.sm.ee/media/2670/download>
- Civitta. (2022b). *Analüüs lastekaitsetöö ning lastega töötavate spetsialistide baasõppe kohta laste heaolu tagamiseks, väärkohtlemise märkamiseks ja abivajavast lapsest teavitamiseks*. Sotsiaalministeerium. <https://www.sm.ee/media/2671/download>
- Dickens, J., & Masson, J. (2016). The Courts and Child Protection Social Work in England: Tail Wags Dog? *The British Journal of Social Work*, 46(2), 355–371. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcu144>

- Döring, L. K. (2018). *Sozialarbeiter vor Gericht? Grund und Grenzen einer Kriminalisierung unterlassener staatlicher Schutzmaßnahmen in tödlichen Kinderschutzfällen in Deutschland und England* [Sotsiaaltöötaja kohtu ees? Saksamaal ja Inglismaal surmaga lõppenud lastekaitsejuhtumite tähelepanuta jäämised vaatamata riiklikele kaitsemeetmetele]. Duncker & Humblot. <https://doi.org/10.30709/978-3-86133-268-4>
- Eesti kohtud. (2022). *Esimese ja teise astme kohtute menetlusstatistika koondandmed. 2022. a jooksul saabunud asjade arv ja lahendatud asjade arv ning keskmine menetlusaeg ja asjade lahendamise jõudlus*. <https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/I%20ja%20II%20astme%20kohtute%202022.a%20menetlusstatistika.pdf>
- Eesti kohtud. (s. a.-a). *Kohtusüsteem on kolmeastmeline*. <https://www.kohus.ee/eesti-kohtud/kohtususteem-kolmeastmeline>
- Eesti kohtud (s. a.-b). *Pärnu Maakohus*. <https://www.kohus.ee/eesti-kohtud/kohtususteem/maakohtud/parnu-maakohus>
- Eesti kohtud. (s. a.-c). *Pärnu Maakohus*. <https://www.kohus.ee/kohtute-kontaktid/maakohtud/parnu-maakohus>
- Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsioon. (2020). *Eeltingimused sotsiaaltöötaja kutsete taotlemisel*. <https://www.eswa.ee/wp-content/uploads/2020/11/Eeltingimused-sotsiaaltootaja-kutsete-taotlemisel.pdf>
- Ehin, K. (2017). *Naised Köögis – Aasta ema*. https://sasslantis.ee/lyrics-naised_koogis-aasta_ema
- Enroos, R., Huhtanen, R., Korpinen, J., Pösö, T., & Välikoski, T.-R. (2023). Care Order Decisions – in the Domain of Social Work or the Courts? Social Workers' Frontline Views. *British Journal of Social Work*, 53(2), 1019–1035. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcac169>
- Hanson, K., Ferschel, H., Tuubel, M., & Hallika, E. (2019). Omavalitsuste jaoks loodud nõustamisüksus. *Sotsiaaltöö*, (4), 20–25.
- Hattenhauer, H. (2007). *Euroopa õigusajalugu*. Kirjastus Juura.
- Justiitsministeerium. (s. a.). *Kõik kohtumenetlused*. https://www.riigiteataja.ee/kohtulahendid/koik_menetlused.html

- Järvekülg, I., & Kõve, V. (2017). § 4 Menetlusõiguse käsutamine. V. Kõve, I. Järvekülg, J. Ots & M. Torga (toim), *Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. I–V osa (§ 1–305) kommenteeritud väljaanne* (lk 82–89). Kirjastus Juura.
- Kaing, H. (2021). Ekspert kohtuistungil. *Juridica*, 7–8, 502–517. https://juridica.ee/article.php?uri=2021_7-8_ekspert_kohtuistungil
- Kerstna-Vaks, K. (2018). § 4. Kohtuasutus. P. Pikamäe (toim), *Kohtute seadus. Kommenteeritud väljaanne* (lk 54–59). Kirjastus Juura.
- Kerstna-Vaks, K., & Siirut, K. (2018). § 9. Maakohus. P. Pikamäe (toim), *Kohtute seadus. Kommenteeritud väljaanne* (lk 72–77). Kirjastus Juura.
- Kalmo, H., & Kask, O. (2020). Põhiseaduse § 10 kommentaar. Ü. Madise, H. Kalmo, O. Kask & P. Pruks (toim), *Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne* (5. täiend. vlj., lk 110–126). Sihtasutus Iuridicum.
- Kangur, A. (2017). § 231 Tõendamisest vabastamise alused. V. Kõve, I. Järvekülg, J. Ots & M. Torga (toim), *Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. I–V osa (§ 1–305) kommenteeritud väljaanne* (lk 1259–1267). Kirjastus Juura.
- Kangur, A. (2012). *Kohus ja kohtulahend. Mõtteid ja soovitus kohtulahendi kirjutajale*. Riigikohus.
- Kergandberg, E. (2021). Ekspert – kas kohtunikukonna lähisugulasest pereliige, (igas mõttes) kallis kontvõõras või veidi mõlemat. *Juridica*, 7–8, 479–493. https://juridica.ee/article.php?uri=2021_7-8_ekspert_kas_kohtunikukonna_l_hisugulasest_pereliige_igas_m_ttes_kallis_kontv_ras_v_i_veidi_m
- Kriminaalmenetluse seadustik. (2003). *Riigi Teataja I*, 27, 166; *Riigi Teataja I*, 11.03.2023, 24. <https://www.riigiteataja.ee/akt/KrMS>
- Kohtumenetluse parimad praktika edendamise suunised*. (2021, 15. aprill). https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/Parima_praktika_edendamine.pdf
- Kõve, V., & Vainoja, K. (2017). § 66 Menetlustoimingud õigeaegse tegemata jätmise tagajärjed. V. Kõve, I. Järvekülg, J. Ots & M. Torga (toim), *Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. I–V osa (§ 1–305) kommenteeritud väljaanne* (lk 382–384). Kirjastus Juura.

- Laan, M., Noorkõiv, R., & Kattai, K. (2022). Viis juhtumianalüüsi ühinenud ja ühinemata kohalikest omavalitsustest. *Haldusreformi seireraport 2022: viis aastat hiljem* (lk 9–32). Rahandusministeerium. <https://www.fin.ee/media/7835/download>
- Lagerspetz, M. (2017). *Ühiskonna uurimise meetodid. Sissejuhatus ja väljajuhatus*. Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Laffranque, J. (2016). Euroopa Inimõiguste Kohus ja Eesti õigus: kas monoloog või dialoog? *Juridica*, 8, 539–551. https://www.juridica.ee/article.php?uri=2016_8_euroopa_inim_iguste_kohus_ja_ees_tigust_kas_monoloog_v_i_dialoog_eesti_kohta_tehtud_lahendite
- Laherand, M. L. (2010). *Kvalitatiivne uurimisviis*. OÜ Sulesepp.
- Laidvee, J., & Saarmets, V. (2020). Põhiseaduse § 146 kommentaar. Ü. Madise, H. Kalmo, O. Kask & P. Pruks (toim), *Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne* (5. täiend. vlj., lk 938–954). Sihtasutus Iuridicum.
- Lastekaitseseadus. (2014). *Riigi Teataja I*, 06.12.2014, 1; *Riigi Teataja I*, 06.01.2023, 15. <https://www.riigiteataja.ee/akt/LasteKS>
- Lind, S. (2012). Karistuse mõistmine ja selle põhistamine. Maakohtute praktika süstemaatilise varguse asjades. *Juridica*, 8, 634–646. https://www.juridica.ee/article.php?uri=2012_8_karistuse_m_istmine_ja_selle_p_hi_stamine_maakohtute_praktika_s_stemaatilise_varguse_asjades
- Lindström, L. (2018). § 47 Kohtunikule esitatavad nõuded. P. Pikamäe (toim), *Kohtute seadus. Kommenteeritud väljaanne* (lk 233–242). Kirjastus Juura.
- Luhamaa, K., McEwan-Strand, A., Ruiken, B., Skivenes, M., & Wingens, F. (2021). Services and support for mothers and newborn babies in vulnerable situations: A study of eight European jurisdictions. *Children and Youth Services Review*, 120, Article 105762. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105762>
- Luhamaa, K., Strömpl, J., Linno, M., & Murakas, R. (2019). Lapse perest eraldamisel last esindavat spetsialistide professionaalne suutlikkus. *Juridica*, 2, 144–157. https://www.juridica.ee/article.php?uri=2019_2_lapse_perest_eraldamisel_last_esin_davate_spetsialistide_professionaalne_suutlikus_uuringu_lev
- Lune, H., & Berg, B. L. (2017). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences* (9th ed.). Pearson Education Limited.

- Lõhmus, U. (2013). Süüdistatava põhiõigus küsitleda tunnistajat. *Juridica*, 5, 299–315.
https://juridica.ee/article.php?uri=2013_5_s_distatava_p_hi_igus_k_sitleda_tunnistajaid
- Maa- ja halduskohtute tööpiirkonnad. (2005). *Riigi Teataja Lisa*, 110, 1696.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/955361>
- Maruste, R. (2021). Martensi klausli idee mõjust tänapäevasele riigi- ja karistusõigusele. *Riigiõiguse aastaraamat 2021*, 247–267.
https://www.juridica.ee/article.php?uri=2021_riigi_iguse_aastaraamat_2021_martensi_klausli_idee_m_just_t_nap_evasele_riigi_ja_karistus_igus
- McCabe, J. (2020). An Assessment of the Need for Courtroom Training in Social Work Education. *Journal of Social Work Education*, 58(1), 111–122.
<https://doi.org/10.1080/10437797.2020.1798310>
- Mohajan, H. K. (2018). Qualitative research methodology in social sciences and related subjects. *Journal of Economic Development, Environment and People*, 7(1), 23–48.
https://mpira.ub.uni-muenchen.de/85654/1/MPRA_paper_85654.pdf
- Morgan, H. (2022). Conducting a Qualitative Document Analysis. *The Qualitative Report*, 27(1), 64–77. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2022.5044>
- Muller, K., Henberg, A., & Sarapuu, A. (2020). Põhiseaduse § 28 kommentaar. Ü. Madise, H. Kalmo, O. Kask & P. Pruks (toim), *Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne* (5. täiend. vlj., lk 409–420). Sihtasutus Iuridicum.
- Norman, A. (2020). Courtroom skills for social workers. In J. Parker (Ed.), *Introducing Social Work* (pp. 126–137). Learning Matters.
- Olev, A., & Alumäe, T. (2022). Estonian Speech Recognition and Transcription Editing Service. *Baltic Journal of Modern Computing*, 10(3), 409–421
<https://doi.org/10.22364/bjmc.2022.10.3.14>
- Olm, A. (2019). *Eestkoste*. Justiitsministeerium. <https://www.just.ee/media/127/download>
- Peep, V. (2022). Eesti kohtud täna ja homme. *Juridica*, 7, 496–503.
https://juridica.ee/article.php?uri=2022_7_eesti_kohtud_t_na_ja_homme
- Perekonnaseadus. (2009). *Riigi Teataja I*, 60, 395; *Riigi Teataja I*, 11.01.2023, 11.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/PKS>

- Piho, K. (2020). *Kinnisesse lasteasutusse paigutamine. Kohtupraktika analüüs*. Riigikohus. https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/analyyis/Kinnine_lasteasutus.pdf
- Punová, M., Navrátil, P., & Navrátilová, J. (2021). Kuidas suurendada sotsiaaltöötajate säilenõtkust. *Sotsiaaltöö*, (3), 65–68.
- Pärnu Maakohus. (2020, 1. detsember). *Kohtuotsus*. Kohtuasja number 1-20-1651/57. <https://www.riigiteataja.ee/kohtulahendid/detailid.html?id=279621205>
- Raudla, M. (2022). *Kohtulik kontroll eestkostjate tegevuse üle Pärnu Maakohtu näitel* [Lõputöö, Tartu Ülikool, Pärnu kolledž]. DSpace. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/82419>
- Reamer, F. G. (2015). Ethical Misconduct and Negligence in Social Work. *Social Work Today*, 15(5), 20. <https://www.socialworktoday.com/archive/090915p20.shtml>
- Reamer, F. G. (2018). Social Workers as Expert Witnesses: Ethical Considerations. *Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers*, 30(2), 437–453. https://www.aaml.org/wp-content/uploads/MAT204_9.pdf
- Riigikohus. (2019). *Kohtunike eetikakoodeks*. <https://www.riigikohus.ee/et/kohtunikuamet/kohtunike-eetikakoodeks>
- Saaremets, V. (2020). XIII peatüki sissejuhatus. Ü. Madise, H. Kalmo, O. Kask & P. Pruks (toim), *Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne* (5. täiend. vlj., lk 937–938). Sihtasutus Iuridicum.
- Saia, K., Sooniste, I., & Gornischeff, K. (2017). Milline võiks olla tulevikus Eesti sotsiaaltöö ja sotsiaaltöötaja. *Sotsiaaltöö*, (20. aasta juubeli erinumber), 31–39.
- SA Pärnumaa Arenduskeskus (s. a.). *Pärnumaa omavalitsused*. <https://parnumaa.ee/elu/parnumaa-omavalitsused/>
- Sarv, M. (2021). Õdede-vendade õigused lapsendamisel. *Juridica*, 2, 101–111. https://juridica.ee/article.php?uri=2021_2_dede-vendade_igused_lapsendamisel
- Selg, M. (tõlk). (2014). Sotsiaaltöö professiooni ülemaailmne definitsioon. *Sotsiaaltöö*, (3), 9–14.
- Sicora, A. (2021). Emotsioonide ja lühilugude kasutamine sotsiaaltöö praktikas ja hariduses. *Sotsiaaltöö*, (3), 61–64.
- Sirotkina, R., & Mitendorf, A. (2021). Pühendumus ja professionaalsus sotsiaaltöös. *Sotsiaaltöö*, 4, 35–42.

- Social Care Wales. (2018). *Evidence Matters in Family Justice: Wales second edition. Practice Briefing 1. Evidence and standard of proof in the family court.* <https://socialcare.wales/cms-assets/documents/RiP-Breifing-1.pdf>
- Sotsiaaltoolekande seadus. (2015). *Riigi Teataja I*, 30.12.2015, 5; *Riigi Teataja I*, 06.01.2023, 9. <https://www.riigiteataja.ee/akt/SHS>
- South Lanarkshire Child Protection Committee. (2020). *Giving Evidence in Court. A practical guide to getting it right.* https://www.childprotectionsouthlanarkshire.org.uk/download/downloads/id/397/sl_cpc_multi-agency_court_skills_guidance_-_giving_evidence_in_court.pdf
- Strömpl, J. (2015). Sotsiaaltööuurimus – sild teaduse ja praktika vahel ning suurepärase õppimismeetod. Tartu Ülikooli kogemus sotsiaaltöö õpetamisel. *Sotsiaaltöö*, 3, 9–16.
- Tallinna Ringkonnakohus. (2021, 7. juuni). *Kohtuotsus*. Kohtuasja number 1-20-1651/85. <https://www.riigiteataja.ee/kohtulahendid/fail.html?id=292845550>
- Tehver, J. (2021) Relvade võrdsus eriteadmiste kasutamisel kriminaalmenetluses. *Juridica*, 7–8, 494–501. https://www.juridica.ee/article.php?uri=2021_7-8_relvade_v_rdsus_eriteadmiste_kasutamisel_kriminaalmenetluses
- Tsiviilkohtumenetluse seadustik. (2005). *Riigi Teataja I*, 26, 197; *Riigi Teataja I*, 11.03.2023, 30. <https://www.riigiteataja.ee/akt/TsMS>
- Tuulari, S., Harrikari, T., Lappi, C. Hautala, S., Kemppainen, T., Laitinen, M., & Lohiniva-Kerkelä, M. (2020). *Oikeudellisen osaamisen tarpeita sosiaalityössä [Juriidiliste pädevuste vajadus sotsiaaltöös]*. Sohoval. <https://www.ulapland.fi/loader.aspx?id=3eda7dfe-fec9-4d45-8aed-005e457f435e>
- UNISON. (2015). *Social Work, the Courts and the Consequences of Transparency.* <https://www.unison.org.uk/content/uploads/2015/06/Social-Work-the-Courts-and-the-Consequences-of-Transparency.pdf>
- Vabariigi Presidendi Kantselei. (2022, 21. detsember). 228. Kohtunikuks nimetamine. <https://president.ee/et/ametitegevus/otsused/54390-228-kohtunikuks-nimetamine>
- Vabariigi Presidendi Kantselei. (2021, 22 november). 14. Kohtunikuametist vabastamine. <https://president.ee/et/ametitegevus/otsused/53227-14-kohtunikuametist-vabastamine>

- Viks, A., & Noorkõiv, R. (2022). Haldusreform tõi omavalitsuste ametnike suurema spetsialiseerumise ning kompetentside kasvu. *Haldusreformi seireraport 2022: viis aastat hiljem* (lk 55–63). Rahandusministeerium. <https://www.fin.ee/media/7835/download>
- Verbruggen, A. (2021). Kõik väärtuslik on haavatav. *Sotsiaaltöö*, (3), 69–73.
- Väärteomenetluse seadustik. (2002). *Riigi Teataja I*, 50, 313; *Riigi Teataja I*, 27.01.2023, 26. <https://www.riigiteataja.ee/akt/VTMS>
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikool. DSpace. <http://dspace.ut.ee/handle/10062/36419>
- Zygomatic. (n.d.). *WordClouds.com*. <https://www.wordclouds.com/>
- Лісовець, О. В. (2018). *Формування соціально-правової компетентності майбутніх соціальних працівників* [Tulevaste sotsiaaltöötajate sotsiaalsete ja õiguslike pädevuste kujunemine]. Видавець ПП Лисенко М. М.

Lisa 1. Dokumendivaatluse küsimused

1. Kui paljud kohtumenetlused evivad kokkupuuteid sotsiaaltöötajatega kohtulahenditest nähtuvalt? (Muller *et al.*, 2020, lk 413; Kangur, 2012, lk 19)
2. Kuidas jaguneb sotsiaaltöötajate kaasatus eri menetlusliikide vahel? (Kerstna-Vaks & Siigur, 2018, lk 73)
3. Millises rollis ja kui suures ulatuses kohtuotsusest on sotsiaaltöötajad mainitud? (Saia *et al.*, 2017, lk 31)
4. Milline kuvand avaneb sotsiaaltöötajast ja tema õigusalasest kompetentsist kohtuotsustes? (Lind, 2012, lk 640)
 - Millise hinnangu annab kohus sotsiaaltöötajate tööle?
 - Huvitavamad tähepanekud ja remargid, mis puudutavad sotsiaaltöötajat kohtus?

Lisa 2. Intervjuu küsimused Pärnu Maakohtu Pärnu kohtumaja kohtunikele

1. Tööstaaž kohtunikuna?
2. Sotsiaaltöötaja ja kohtumenetlus (Lõhmus, 2013, lk 304; Reamer, 2018, lk 453; Civitta, 2022a, lk 8; Kaing, 2021, lk 505; Social Care Wales, 2018, lk 19):
 - Kui heaks hindavad kohtunikud sotsiaaltöötajate hakkama saamist kohtus eri rollides: tunnistaja, ekspert, avaldaja jne?
 - Millised on peamised kitsaskohad/puudujäägid sotsiaaltöötajate teadmistes/oskustes/kompetentsis/erialateadmistes? Miks?
 - Mis on hästi ja toimib, miks?
3. Kohtunike ootused sotsiaaltöötajale kohtus – avaldaja kohtule, arvamuse andja, tunnistaja ütlus, sotsiaaltöötaja (sh lastekaitsetöötaja, eestkostespetsialist) alaealise ülekuulamise juures jne (Viks & Noorkõiv, 2022, lk 58; Norman, 2020, lk 127; Piho, 2020, lk 10; Sarv, 2021, lk 104; Lõhmus, 2013, lk 304; Kergandberg, 2021, lk 480):
 - Mida peaks arvamus sisaldama?
 - Millised sisuteadmisi kohtunik ootab sotsiaaltöötajalt kui eksperdilt/avaldajalt/tunnistajat/tunnistaja toetajalt?
 - Kuidas mõjutab sotsiaaltöötajate kitsam spetsialiseerumine sotsiaaltöötaja kompetentsust kohtus?
 - Tooge palun välja teemasid/situatsioone milles on sotsiaaltöötaja pädevus tugev/nõrk?
 - Mis peaks olema teistmoodi, et sotsiaaltöötajast oleks rohkem tuge kohtutel? Miks?
4. Kohtuniku ja sotsiaaltöötaja koostöö väljaspool istungeid (Olm, 2019, lk 11; Лісовець, 2018, lk 102):
 - Milline see on täna?
 - Milline see olla võiks ja miks?
5. Mis võiks toetada sotsiaaltöötaja paremat hakkamasaamist kohtus? (Civitta, 2022a, lk 57; Tuulari *et al.*, 2020, lk 9; Civitta, 2022a, lk 30):
 - Mida võiks teha teisiti, et kohtus avalduks paremini sotsiaaltöötaja kompetents?
 - Millised muu maailma praktikatest (käsiraamat, koolitused jne) võiks Eestis sotsiaaltöötajate kohtus toetamiseks Eestis kasutusele võtta?

Lisa 4. Intervjuude ja kohtuotsuste kooditabel

Temaatiline kategooria	Alamkategooria	Koodid
Sotsiaaltöötaja kohtumenetluses	Kaasatus	väärteoasjad tsiviilasjad kriminaalasjad juriidiline lisatugi
	Kompetents	teadmised oskused eneseväljendus empaatia materjali tundmine
	Kvaliteet	üldpilt areng spetsialiseerumine KOV-i suurus otsuste mitte täitmine
Kohtu ootused	Süüteod	võistlev menetlus KrMS § 290 ja § 70 tähtajad
	Tsiviilvaidlused	faktid arvamus emotsioon põhiõiguse tagamine sotsiaalteenused
Koostöö	KOV initsiatiivil	valmisolek pistasjad piirangud
	kohtuniku algatusel	tausta info iseloomustus reede õhtu
	üks juhtum	kohtu vaade koostöö lõppemine
Sotsiaaltöötaja teotamine kohtusüsteemis	Läbipõlemine	töökoormus raske töö käitumise muutumine
	Baasteadmised	dokumentide põhjad uus töötaja
	uued teadmised	koolitused ümarlaud käsiraamat kohtunike info-ootus

Lisa 5. Näited kohtuotsuse ja -korralduste eiramisest

Ühes väärteokaebuse asjas oli äärmiselt oluline saada alaealise tunnistaja juurde naissoost lastekaitse töötaja. Asja materjalidest nähtus ja lisaks oli selles osas ka kohtul kontakt politseiga, et laps ei räägi meesterahvastega. Tegemist oli ka juba aegumise piiri peal oleva asjaga, et kõik pidi olema korraldatud nii, et asja saaks kõigi isikute ja tunnistajatega ühel päeval ära arutatud. Kujutasin juba ette istungit, et kohtunik on meesterahvas, advokaat ja politsei esindaja samuti. Loomulikult sai siis /.../valitsuselt tellitud ja ka kirjalikult rõhutatud, et palun kindlasti saata naisterahvast lastekaitse töötaja, kuna teadsin, et /.../ on ka vähemalt üks meesterahvas. Viimisel hetkel, sisul n-ö kellaga nagu koolis, saabus aga kohtusse ülekuulamiseks meesterahvast lastekaitse töötaja. Küsisin, miks siis nii ja vastati, et temal on kompetents oma tööd hästi teha, kui esineb selline probleem ja ta on teadlik, et kohus nii ja nii hoopis tellis. Tundus väga arrogantne ja uskumatu suhtumine sellises olukorras, kus kohus eraldi veel palus. Arutasin lapse emaga, kuivõrd selgus, et pigem teistkorda ei kavatseks nad üldse enam kohtusse tulla ja tekiks uus probleem, oli ta nõus, et proovime. Ehkki laps oli mul eraldi ruumis koos emaga videosillaks, laual minu poolt ostetud kommid ja pliiatsid ning paber, panin enne juba lapse sinna joonistama ja ruumiga harjuma. Siiski algas nii, et kui juhatasin küsimuse sisse, sain esmalt sissejuhatava vastuse nime ja vanuse kohta, kuid siis panigi laps suu kinni, antud meessoost lastekaitse töötaja ja oli seal ruumis koos emaga, üritas ka küsida, aga ei midagi pettumus oli suur (K6).

Istusin võlaõiguse asja ja mulle tundus, et võlgniku probleem on sügavam ning ta võib vajada isegi eestkostet. Tegin KOV kohtunõude asjaolude tuvastamiseks. Aga vastust ei saa, tähtaeg ammu ületatud ning siis uuele järelepärimisele vastati, et nad ei tegele kahe tsiviilisiku vahelise võlavaidega. Neil on kohtunõue, nad peavad tegutsema, mitte ise otsustama. Uskumatu! (K3).

Lisa 6. Laulu „Aasta ema „ tsiteeritud osa

Aasta emaks ei sobi naine, kes igal Jõululaupäeval oma lastele uut isa tutvustab

/.../

Kuid üks Tädi seal laua taga lõikas nagu saega

Mis nimi? Kui vana? Mitu last ja kellega?

/.../

Võtsin lapsed kaasa, läksin kontorisse tagasi

Taas Tädil kerkis küsimus, kellega ma magasin

/.../

Tädi ei saand aru, millega ma kiitlen

/.../

Kui lisasin, et tulevikus veel ma lapsi tahan

Jäi Tädil kinni hing, ta langes minestunult maha

Allikas: Ehin, 2017

Lisa 7. Näited, kuidas reede õhtul pole võimalik sotsiaaltöötajat kätte saada

Meenub üks kokkupuude, kui reede õhtul teatasin /.../, et kohtunikuna olen tuvastanud, et ühel lapsel /.../ puudub vanemlik hool ja sellega seoses on oht, et laps peab seetõttu minema vangi. Nimelt lapsel oli eaka haige vanaema juures, kes kriminaalhooldaja hinnangul ei saanud isegi endaga hakkama, magamiskoht (ema elas teises maakonnas paljude lastega ning isa ametlikult polnud teada), kuid ainult /.../ magamiskoht seal, kuid pidi tegema /.../, kuid puudus raha, et sõita selleks /.../ ja tekkiski probleem. Esitati erakorraline ettekanne, sest vangistus oli asendatud üldkasuliku tööga, kui tööd ei tee, siis kohus peaks tühistama ÜKT ja saatma ta vangi. Vanaema ei olnud võimeline mitte millegagi tegelema, ise ka õnnetu hing. /.../ vald ei olnud aga nõus ÜKT-d pakkuma, sest üldse juba varasemalt lihtsalt ei olnud kriminaalhooldusosakonnal lepingut seal ja bürokraatia oli ületamatu ning lapse jaoks absurdne, vahemaa ju suur ja transporti eeldav. Tuvastasid antud vanemliku hoole puudumise, kogu probleem taandus vaid sellele ja lisaks helistasin ka /.../, et ta on seaduse silmis siiski laps ja tal puudub vajalik hool ning koht ning seetõttu on oht, et laps saab veel lisaks karistada, sest tal puudub bussipileti raha ja ei saa seda ka vanaemalt. Telefoni teel vastati mulle väga negatiivselt reede õhtul ja ka poole pealt katkestati kõne, öeldes, kokkuvõttes, et nad ei kavatsegi sellega reede õhtul tegelema hakata. Antud lugu jäi mul südamesse, sest see sama laps oli olnud ka kannatanu ühes esimese astme kuriteos kunagi, mille põhjused ja realiseerunud riskid olid osalt ka sotsiaalsed ja puudused vanemlikust hoolest oli sealgi taust, miks last kurjategija ära kasutas. (K6)

Lisa 8. Kohtunike soovitusel sotsiaaltöötajate kohtutöö parendamiseks

Teema	Mis on hästi?	Millele pöörata tähelepanu?	Kohtu soovitusel
STAR	lastega seotud asjades STAR väga hästi täidetud	protsessil ainult metaandmete esitamine	kande taga oleva info laiem avamine kohtus
		eestkoste asjades STAR-i täitmine puudulik	STAR-is fikseerida ja kohtule esitada kogu info, kes, kuna ja miks?
		STAR-i andmete kohtule esitamata jätmise või mittetäielik esitamine	
Kohtu-menetlus	sotsiaaltöötaja on alati kohal ja teinud ka protsessiks ettevalmistusi	menetlusliikide ja sellest tulenevate eripärade mitte tundmine	tunnistajana räägi vaid seda mida ise kogesid, kui vahendad teiste sõnu siis fikseeri kindlasti ära, et mida, millal ja kellelt kuulsid
		rollisegadus erinevates rollides (tunnistaja, toetaja jne) ning tegutsemine vastavalt oma rollile	kui midagi ei tea, ei meenu või ei saa aru, siis julgelt seda kohtule öelda
		teadmine, et võistlevas menetluses kohus omal initsiatiivil tõendeid ei kogu, need tuleb ise esitada, poolte esitatud tõendite põhjal teeb kohus otsuse	KrMS §-id 290 ja 70: kui kohtus toetatakse last, on ka sotsiaaltöötaja õigus lisaks pooltele ja kohtunikule lapselt küsimusi küsida
		võistlevas menetluses risküsitluse pinge mitte talumine	kui midagi olulist jääb kohtus välja toomata või küsimata, tuleb see ise kohtu loal välja tuua
		võistlevas menetluses enda või kliendi õiguste aktiivne teostamine, sh tsiviilhagi kriminaalasja juurde esitamine	kriminaalasja juurde tuleb juba prokuratuuris esitada vajadusel tsiviilhagi, nii on kohtus käimist vähem kui ka kohtukulud väiksemad
Avaldused kohtule	on korrektselt vormistatud	ei ole korrektsed ja piisavalt faktidega sisustatud	enne kohtusse pöördumist alternatiivsete meetmete põhjalik läbi kaalumise ja kaalutluse väljatoomine ka kohtuavalduses

Lisa 8 järg

Teema	Mis on hästi?	Millele pöörata tähelepanu?	Kohtu soovitus
Lapse esindamine kohtus	oskus lastele lähenda ja nendega kontakti saavutada	kohus peab olema viimane, mitte esimene lahendusvariant	laps peab olema fookuses ning kõik ettepanekud peavad lähtuma laste huvidest ja heaolust
	KLAT ja lapsendamise dokumendid alati väga korrektsed	konflikt varasematest abimeetmetest keeldunud vanema/vanematega	lapse toetajana tule varem kohale ja/või loo lapsega eelnevalt kontakt
		lapse esindajana ei seisa sotsiaaltöötajad lapse, vaid pigem vanemate huvide/mugavuse eest	KrMS §-id 290 ja 70: kui laps jätab midagi olulist ja Sulle teadaolevat rääkimata või ei saa küsimustest aru, palu luba ise see lapsesõbralikult ümber sõnastada või küsida
		suheldud vaid ühe vanemaga, mitte tervikpildi saamiseks mõlema osapoolega	
		kodukülastus tegemata	
Kohtutöösse panustamine	hästi ette valmistunud	seisukoha kohene välja ütlemine, ilma tausta avamata ja põhjendamata, miks on sotsiaaltöötajal sellised ettepanekud või soovitus	seisukoha võib välja öelda protsessi käigus, mitte kohe alguses, sest kohtus võib tulla välja uusi asjaolusid ning see loob ka istungi alguses fooni, et otsus on juba tehtud
	info edastamine on täpne	ühe osapoole selge ja põhjendamatu eelistamine	oluline märkida, mida ise koges, mida ja kellelt kuulis, vaja selgelt eristada, mida kogeti ise ja milline info on pärit teistest allikatest
	kokkuleppele kaasa aitamine	puudub julgus oma seisukoht välja öelda ja vajadusel seda kaitsta	täiuslik kohtule edastatav info on faktitäpne, inimlikus keeles, sisuline, emotsioonivaba
		oma kogukonna liikme eelistamine	
		Eneseväljendusoskus	valmista eelnevalt ennast ette, faktid ja arvandmed enne välja kirjutada ja istungile kaasa võtta
		sotsiaaltoetuse projektipõhisus	
Otsused		kohtu otsuste mittetäitmine või neist üle astumine sotsiaaltöötaja poolt	kohtuotsuse mittetäitmise eest võib saada karistada, lähtuvalt Karistusseadustiku § 331
Koostöö	tähtaegadest kinnipidamine	sotsiaaltöötaja kättesaamine tööpäeva lõpus ja reedeti	kui ei jõua asju tähtajaks valmis, tuleb vajadusel taotleda pikendust juhtumi põhiselt
	oma valdkonna hea tundmine	sotsiaaltöötaja läbipõlemine (kriitiline ajapiir seitse aastat tööstaaži)	
	empaatia	liiga üldine taotlus tähtaegade pikendamiseks	raskete klientide puhul on kohtunikud valmis arutama, kuidas asja korrektselt lahendada
		liigne ametipositsioonist tulenev võimu näitamine	

Lisa 8 järg

Teema	Mis on hästi?	Millele pöörata tähelepanu?	Kohtu soovitusel
Üldine	oskus näha suurt pilti	takerdumine hetkesituatsiooni lahendamisse	üldine õiguskeskkonna parem tundmine ja baastadmised kohtuasjadest ning menetlusliikide erisuste teadmine
	teiste erialade spetsialistide kaasamine	teiste erialade spetsialistide kaasamine	
	kliendikesksus: klienti toetav ja hoidev	kohtutööga seotud teadmiste ja oskuste puudus, palju ise õppimist ja leiutamist	KOV-de ülene koostöö, info liikumine inimesega operatiivselt kaasa
		kohtu dokumentides olevate delikaatsete isikuandmete lekkimine	
		probleemsed isikud ja pered (nn sotsiaaljooksikud)	

SUMMARY

CONTY COURT VIEW TO THE SOCIAL WORK IN PÄRNU COUNTY

Virge Nummert

In 1995, a child protection worker in Germany was convicted of the death of a neglected child due to professional negligence, making it the first time in Europe. In contrast, England takes a different approach, with professional negligence or failure being subject to disciplinary action.

In 2020, the Pärnu County Court ruled in favour of the injured party in a civil claim against the Pärnu City Government and ordered the city to pay the injured party nearly 70 000 euros. The court found that the local government, acting as the civil guardian, failed to act reasonably and prevent the injured party from causing harm. In a survey conducted in 2017, child protection workers in Estonia rated their application of their legal knowledge in court higher than lawyers dealing with similar issues on a daily basis (e.g child separation from their families).

The research problem is that social workers perceive their legal competence and coping in the court system to be better than their actual day-to-day application of legal knowledge in court. Consequently, this work aims to analyse the coping strategies of social workers in the court system and provide suggestions to increase their competence in the court system. The recommendations are provided to the Child Welfare Department of the Social Insurance Board and the Counselling Service of the Municipality.

Research questions:

- What is the perception of the legal competence of the social worker based on the decisions made by the Pärnu County Court and interviews with judges?
- What influences a social worker's performance in the justice system?

Cooperation between the court and social workers is regulated by different laws, which describe the collaboration between the court and the municipality. In such cases the court informs the municipality about the procedure and involves the social worker if necessary. Social workers are involved in court proceedings in cases relating to custody, guardianship, adoption, child property transactions, child separation from their families, and child contact arrangements. Social workers can also initiate court cases and serve as advocates for children and other vulnerable groups in court proceedings.

To ensure the legal competence of social work professionals, sufficient preparation is necessary. There are various examples of this around the world: in Finland, social workers are supported in court cases by a social ombudsman, in Sweden there is a separate handbook on court-related cases, in England there is continuous training for social workers in the field of court work, etc.

This thesis is based on a qualitative study, which gives a holistic view of the court's perspective on social work, taking into account the sensitivity and complexity of the topic. Two data collection methods were used: documentary observation of court decisions and interviews with six judges from the County Court of Pärnu. The sample for both cases was purposive. Due to the abundance of textual information, qualitative content analysis was used to analyse the data, comparing information from the documents and interviews with similar patterns.

Between 2018 and 2022, the Pärnu County Court made 15 294 decisions, of which 62% were in civil cases, 26% criminal cases and the remaining 12% misdemeanour cases. Approximately 20% of the judgments made by the Pärnu court were connected to social work. The majority of the judgments in which social workers were involved were related to civil courts (2740 judgments). Civil judges confirm their daily contact with social workers, mainly in matters concerning child welfare and guardianship. Taking the six criminal judgments as an example, the main role of the social worker is either to represent the civil guardian or to act as a witness. The contact between criminal judges and social workers is more frequent, as social workers are often invited to hearings involving children or other vulnerable groups. Representatives of the social work profession are thus involved in shaping the justice process in both civil and criminal cases, in action and non-action proceedings.

While judges appreciate social workers, especially for the thoroughness of their preparation for the hearings, the assistance in reaching agreements, etc., they also have some reservations. For example, one issue is the failure to comply with court decisions. Despite being an independent authority, whose decisions cannot be overruled, the court's decisions are occasionally disregarded by the social workers. This leads to situations where meetings are organized despite restraining orders, or a male child protection worker is sent to hear a child when the court had specifically ordered a female worker due to the child's fear of men, etc. Another major problem is the lack of knowledge of the types of proceedings, particularly adversarial proceedings.

The social worker is primarily a source of evidence for the court, gathering the crucial accurate and comprehensive background information for the judgements. The level of preliminary work conducted by the social workers impacts the court's ability to bring a pending case to a speedy conclusion in a resource-efficient manner, as the judges will sort out the relevant information and rely on their judgement to make a decision based on the facts gathered.

Respondents expressed concerns about the high demands on social workers and the resulting risk of burnout. The judges are willing to support social workers primarily through regional round tables, where the local social workers can discuss the development of court practices and more efficient and resource-saving approaches can be explored.

Based on the two research questions, it is evident that while judges in Pärnu acknowledge the development of social work and see social workers as reliable cooperation partners, both the decisions made by the Pärnu County Court and the interviews with judges reveal several shortcomings in the legal competence of social workers. These include failures to comply with court orders, favouritism toward one party in the proceedings, inadequate preparation, etc. The judges of the Pärnu court agree that the social worker's performance is influenced not only by empathy, which is essential for social work, but also by a fundamental understanding of the law and court procedures, the ability to gather information and the skills to present this to the court, both in writing and orally, depending on the type of proceeding.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Virge Nummert

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Maakohtu vaade sotsiaaltööle Pärnumaal“, mille juhendajad on Monika Kumm ja Tuuli-Brit Vaga reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Virge Nummert

19.05.2022